

บทที่ 5

กระบวนการสื่อสารของรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง

การสื่อสารนับเป็นกระบวนการทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์ ที่เกิดมาพร้อมกับการอยู่รวมตัวกันของมนุษยชาติ เนื่องจากกิจกรรมทุกรูปแบบของมนุษย์ล้วนเกี่ยวข้องกับ การสื่อสารทั้งสิ้น ทำให้มนุษย์มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และสามารถส่งทอดวัฒนธรรมวิชาการ แก่คนรุ่นหลังสืบมา การสื่อสารของมนุษย์นั้นมีหลายรูปแบบซึ่งอาจจะแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ 2 ประเภทคือ

- การสื่อสารระหว่างบุคคล
- การสื่อสารมวลชน

แต่การสื่อสารไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็มีลักษณะเดียวกันคือ เป็นการนำสารที่อาศัยสื่อจากจุดหนึ่ง ไปยังอีกจุดหนึ่ง หรือจากบุคคลหนึ่ง ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง เพื่อให้เข้าใจตรงกัน จึงประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ

- แหล่งข่าวหรือผู้ส่งสาร (Source of Communication)
- สาร (Message)
- ช่องทางหรือสื่อ (Channel/Medium)
- ผู้รับหรือจุดหมายปลายทาง (Receiver/Destination)

ทั้ง 4 องค์ประกอบนี้ ทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารซึ่งจะมีประสิทธิภาพเพียงใด ก่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันได้มากน้อยแค่ไหนนั้นก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้ส่ง สาร ช่องทางและผู้รับด้วย ดังนั้นการจะทำความเข้าใจสื่อมวลชนประเภทใดประเภทหนึ่ง โดยเฉพาะ วิทยุ โทรทัศน์ซึ่งมีโครงสร้างซับซ้อนจึงต้องพิจารณาถึงกระบวนการทั้งหมดตั้งแต่ผู้สื่อสารมีความคิดอยู่ในสังคมและผลิตสารโดยการเข้ารหัส (encode) และส่งผ่านช่องทางไปยังผู้รับที่จะถอดรหัส (decode) สารนั้นให้เกิดความเข้าใจเป็นลำดับสุดท้าย การศึกษาวิเคราะห์ระบบการสนทนาปัญหาบ้านเมืองให้เห็นภาพโดยรวมนั้น ก็ต้องพิจารณาทั้งกระบวนการเช่นกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่ารายการนี้มีวัตถุประสงค์อย่างไร และมีประสิทธิภาพในการสื่อความหมายไปแค่ไหน ทางใด

1. ผู้ส่งสาร

ผู้ส่งสารนั้นนับเป็นตัวจักรสำคัญตัวหนึ่งของกระบวนการสื่อสาร เป็นผู้มีบทบาทชี้แนะว่า การสื่อสารในสถานการณ์หนึ่ง ๆ นั้นจะเป็นไปในรูปแบบใด และมีผลอย่างไร ผู้ส่งสารหรือที่เรียกกันโดยรวมว่านักสื่อสารมวลชน เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการตอบสนองจากผู้รับ ซึ่งโดยปกติผู้ส่งสารซึ่งอยู่ในรูปขององค์กร จะมีบุคลากรและเครื่องมือในการผลิตรายการตั้งแต่ฝ่าย

วางแผนคิดรูปแบบเนื้อหารายการจนกระทั่งผลิตออกมาสำเร็จรอเวลาเผยแพร่อยู่ในแวดวงเดียวกันหรือทำงานด้วยกันเป็นทีม แต่สำหรับรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองที่มีรูปแบบและวัตถุประสงค์ของการจัดทำรายการแตกต่างรูปแบบรายการที่มีอยู่ทั่วไป ทำให้สื่อมวลชนซึ่งน่าจะมึบบทบาทในการจัดทำรายการอย่างที่เราจะเป็นนี้ ถูกกลบบทบาทเหลือแค่เป็นฝ่ายผลิตตามคำสั่งของกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายใต้ชื่อ "คณะกรรมการจัดรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง" ซึ่งส่วนใหญ่ใช้บุคคลที่ทำงานในแวดวงสื่อสารเลยแม้แต่น้อย ดังนั้นการจะศึกษาให้เข้าใจและมองเห็นภาพการทำงาน ปัจจัย เงื่อนไขที่ทำให้รายการออกมาเป็นเช่นนี้ จึงควรจมองรวมไปถึง "ผู้ส่ง" ที่มีบทบาทอย่างแท้จริงในฐานะเป็นผู้วางกรอบในการจัดทำรายการทุกขั้นตอน

การดำเนินงานของรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง ในยุคปัจจุบันนี้ เริ่ม ในตอนปลายปี 2532 โดย พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบก ได้แต่งตั้งกลุ่มบุคคลจำนวนกว่า 70 คน อยู่ในรูปของคณะกรรมการจัดรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง โดยมี พล.อ.อรุณ ปรีวัติธรรม ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก เป็นประธาน เพื่อจัดวางรูปแบบและแนวทางการดำเนินรายการให้มีความทันสมัยและน่าสนใจมากขึ้นกว่าเดิม ถึงแม้ว่าคณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยบุคคลที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมจากหลายสาขาอาชีพ ทั้งนายทหารชั้นผู้ใหญ่ และผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายพลเรือนหลายท่านเป็นที่ปรึกษา ทั้งที่เคยเป็นกรรมการหรือผู้ดำเนินงานในรายการช่วงแรกเพื่อเป็นที่ปรึกษาและคอยให้คำปรึกษา และผู้ที่ได้รับแต่งตั้งใหม่ มีนายทหาร พลเรือน นักวิชาการ นักธุรกิจ และนักหนังสือพิมพ์ อาทิเช่น คุณหญิงเต็มสิริ บุญสิงห์ คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร อาจารย์สุพัตรา สุภาพ ม.ล.ปิยะ มาลากุล ณ อยุธยา ดร.วิษณุ เครืองาม ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากนายทหารชั้นผู้ใหญ่ซึ่งถือเป็นหลักในคณะกรรมการชุดนี้ได้เล็งเห็นว่าถ้าจะดำเนินงานไปตามลาพังในหมู่ทหารเหมือนอย่างคณะกรรมการชุดเดิมนั้นก็ไม่มีอะไรแปลกใหม่ อีกประการหนึ่งความสามารถของทหารอาชีพในด้านสื่อสารมวลชนนั้นมีจำกัด การจะพัฒนารายการให้มีความหลากหลายเพื่อขยายฐานผู้ชมให้กว้างกว่าเดิม และให้ทันกับความแปลกใหม่ของรายการอื่น ๆ คงทำไม่ค่อยได้ดี จึงได้มีการดึงเอาผู้ที่มีความรู้มีประสบการณ์จากหลาย ๆ ด้านมาร่วมงานไม่ว่าจะเป็นด้านสื่อสารมวลชน ซึ่งก็ได้บริษัทเบซิฟิกอินเตอร์คอมมิวนิเคชั่นจำกัด มาร่วมดำเนินการด้วย

อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนที่มีบทบาทในการจัดทำรายการอย่างแท้จริงก็คือ คณะทำงาน ซึ่งเป็นฝ่ายปฏิบัติหรือฝ่ายผลิต และดูแลประสานงานให้การจัดทำรายการดำเนินไปอย่างคล่องตัวไม่มีปัญหาติดขัด ก็ล้วนแต่เป็นนายทหารเป็นส่วนใหญ่ และจากการที่รายการนี้เป็นของกองทัพบกหรือสถาบันทหาร ดังนั้นการศึกษาเจตจำนงของทหารจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจึงคงเป็นเรื่อง

ที่น่าสนใจ และทำให้เห็นเป็นแนวทางได้ว่าผู้จัดทำรายการนี้มีจุดมุ่งหมายอย่างไร

สถาบันทหารนับได้ว่าเป็นองค์กรที่มีลักษณะเด่นที่ทำให้คณะทหารมีการจัดตั้งที่ดี มีเอกภาพและความเข้มแข็ง เนื่องจากการศึกษาและฝึกอบรมที่เป็นความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพทหาร ความรักหมู่คณะ ความสามัคคีและมีการจัดองค์กรที่ดี มีสายการบังคับบัญชาระดับการควบคุมที่ชัดเจน มีการปลูกฝังค่านิยมที่เข้มแข็ง ตลอดจนมีอาวุธและความสามารถใช้อาวุธที่ร้ายแรงได้ คุณสมบัติพิเศษเหล่านี้ทำให้กองทัพหรือทหารแตกต่างไปจากองค์กรอื่น ๆ และ เมื่อพิจารณาเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์อันยาวนานก็พบว่า สถาบันนี้ได้เข้ามามีบทบาทในทางการเมือง โดยตลอดมานับตั้งแต่เปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ที่ทหารได้เข้ามามีส่วนร่วมในการยึดอำนาจจากพระมหากษัตริย์ร่วมกับคณะราษฎรในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 จนกระทั่งครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2534 ที่นายทหารผู้คุมอำนาจของกองทัพภายใต้ชื่อ คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ได้ทำการยึดอำนาจจากรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งถ้าพิจารณาเหตุการณ์ประวัติศาสตร์มา โดยตลอดจะพบว่าการยึดอำนาจและการแทรกแซงทางการเมือง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลา และ โดยปฏิบัติการของทหารซึ่งจะเห็นได้จากตารางที่นำมาแสดงดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 การปฏิวัติรัฐประหารและกบฏในประเทศไทย
(ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2530 : 190-194)

การปฏิวัติ รัฐประหาร กบฏ	ผู้ก่อการ	สาเหตุที่อ้าง	สำเร็จ/ ล้มเหลว	ผลที่เกิดขึ้น
24 มิถุนายน 2475	คณะราษฎรประ กอบด้วย ทหาร บก ทหารเรือ และพลเรือน	ระบอบสมบูรณาญาสิทธิ ราชย์ไม่เหมาะสมกับ สังคมไทย รัฐบาลไม่ สามารถแก้ปัญหาของ ประเทศได้ และทำให้ ราษฎรมีความทุกข์ยาก เดือดร้อน	สำเร็จ	มีการเปลี่ยนแปลงจาก ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นการปกครองโดยมี พระมหากษัตริย์อยู่ใต้ รัฐธรรมนูญ
26 มิถุนายน 2476	พันเอกพระยา พหลพลพยุห- เสนา พันโทหลวง พิบูลสงคราม	รัฐบาล ไม่มีประสิทธิภาพ ในการบริหารราชการ	สำเร็จ	พระยามโนปกรณ์นิติธาดาพ้น จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และมีการจัดตั้งคณะรัฐบาล ชุดใหม่ โดยมี พ.อ.พระยา พหลพลพยุหเสนาเป็นนายก รัฐมนตรี
11 ตุลาคม 2476 (กบฏบวรเดช)	พล.อ.พระองค์ เจ้าบวรเดช	รัฐบาลไม่ได้ดำเนินการ ปกครองประเทศใน ระบอบประชาธิปไตยที่ แท้จริง ไม่ยอมให้มี พรรคการเมืองและให้ ข้าราชการมีตำแหน่ง ทางการเมือง	ล้มเหลว	เกิดการรบกัน นายทหาร ของฝ่ายกบฏเสียชีวิตหลาย คนและคนอื่น ๆ ในระดับ หัวหน้าหน่วยออกนอกประเทศ

ตารางที่ 4 (ต่อ) การปฏิบัติ รัฐประหาร และกบฏ

การปฏิบัติ รัฐประหาร กบฏ	ผู้ก่อการ	สาเหตุที่อ้าง	สำเร็จ/ ล้มเหลว	ผลที่เกิดขึ้น
8 พฤศจิกายน 2490	พล.ท. มิน ซุทธะวัน พล.อ.ท. กาจ กาสงคราม พล.ต. สฤษดิ์ ธนะรัชต์	บ้านเมืองมีความเสื่อม โทรมทาง เศรษฐกิจและ ศีลธรรมประชาชน ได้รับ ความเดือดร้อนรัฐบาล ไม่มีประสิทธิภาพ	สำเร็จ	มีการเปลี่ยนแปลงคณะ รัฐบาลยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 และใช้ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2490 แทน
1 ตุลาคม 2491	พล.ต. สมบูรณ์ ศรานวัต พล.ต. เนตร ชะมะโยธิน	กองทัพมีความเสื่อม ทราม ทหารเข้ามามี บทบาททางการเมือง มากเกินไป	ล้มเหลว	มีการจับกมนายทหารซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นนายทหารฝ่าย เสรีนิยม
28 กุมภาพันธ์	นายปรีดี พนมยงค์	ยังไม่มีคำแถลงของคณะ ผู้ก่อการแต่เป็นความ พยายามของผู้ก่อการที่ จะโค่นล้มคณะรัฐประหาร 2491	ล้มเหลว	นายปรีดี พนมยงค์ หนีออก นอกประเทศ มีการจับกุมผู้ ร่วมมือกับฝ่ายกบฏ และมี การสังหาร 4 อดีตรัฐมนตรี
29 มิถุนายน 2492 (กบฏแมนฮัตตัน)	พ.อ. อานันท์ ปัทมภิรมย์	ไม่มีคำแถลงของคณะผู้ ก่อการ	ล้มเหลว	ผู้นำฝ่ายกบฏถูกจับกุมและ ต่อมามีการจับกุมและปลด นายทหาร เรืออีกหลายคน

ตารางที่ 4 (ต่อ) การปฏิวัติ รัฐประหาร และกบฏ

การปฏิวัติ รัฐประหาร กบฏ	ผู้ก่อการ	สาเหตุที่อ้าง	สำเร็จ/ ล้มเหลว	ผลที่เกิดขึ้น
29 พฤศจิกายน 2494	พล.ถ.ผิน ชวลิตะวัฒน์ พล.ท.เดช เดชประดิษฐ์ พล.ท.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ พล.ร.ต.หลวง ยุทธศาสตร์ โกศล	ป้องกันคอมมิวนิสต์รุก รานประเทศไทย รัฐบาลไม่สามารถแก้ ปัญหาคอมมิวนิสต์ ไม่ สามารถปราบปรามการ คอร์รัปชันได้	สำเร็จ	ยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 นำเอารัฐธรรมนูญ พ.ศ.2475 มาใช้ โดยแก้ ไขเพิ่มเติม เช่น จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็น นายกรัฐมนตรี
16 กันยายน 2500	จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์	รัฐบาลไม่สามารถ บริหารประเทศให้เป็นที่ พอใจของประชาชน รัฐบาลล้าหลังติดต่อกับ พวกคอมมิวนิสต์จีน ยอม ให้มีการหมิ่นพระบรม เดชานภาพ ดำเนินการ เลือกตั้ง สส. ไม่สอดคล้อง คลึงกับความเป็น ธรรม	ล้มเหลว	จอมพล ป.พิบูลสงครามพ้น จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และลี้ภัยการเมืองอยู่นอก ประเทศ

ตารางที่ 4 (ต่อ) การปฏิวัติ รัฐประหาร และกบฏ

การปฏิวัติ รัฐประหาร กบฏ	ผู้ก่อการ	สาเหตุที่อ้าง	สำเร็จ/ ล้มเหลว	ผลที่เกิดขึ้น
20 ตุลาคม 2501	จอมพลสฤษดิ์ ถนอมพิทักษ์	สถานการณ์ภายในและ ภายนอกตึงเครียด ลัทธิ คอมมิวนิสต์กำลังแทรก ซึม รัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ ไม่เหมาะสม	สำเร็จ	ยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม 2495 ประกาศใช้ธรรมนูญการ ปกครองราชอาณาจักร ประกาศกฎอัยการศึก
17 พฤศจิกายน	จอมพลถนอม กิตติขจร	สถานการณ์ของโลกและ ภัยคอมมิวนิสต์คุกคาม ประเทศไทย สมาชิก สภาผู้แทนราษฎร ขัดขวางการบริหารงาน ของรัฐบาล	สำเร็จ	ยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 และประกาศใช้ ธรรมนูญการปกครองราช อาณาจักร พ.ศ. 2515
๘ ตุลาคม 2519	พล.ร.อ.สังัด ชลออยู่	ภัยคอมมิวนิสต์ นิสิต นักศึกษากระทำการ หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ก่อจลาจลเป็นเหตุให้ รัฐบาลไม่สามารถรักษา สถานการณ์ไว้ได้	สำเร็จ	มีการสังหารนิสิตนักศึกษา ยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 นิสิต นักศึกษาและ ปัญญาชนจำนวนมากหนีเข้า ป่าไปร่วมต่อสู้กับพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ตารางที่ 4 (ต่อ) การปฏิวัติ รัฐประหาร และกบฏ

การปฏิวัติ รัฐประหาร กบฏ	ผู้ก่อการ	สาเหตุที่อ้าง	สำเร็จ/ ล้มเหลว	ผลที่เกิดขึ้น
9 กันยายน 2528	พล.อ. เสริม ฉ. นคร พล.อ. มนูญ รูปขจร	เศรษฐกิจเสื่อมโทรม รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้	ล้มเหลว	มีการจับกุมผู้ร่วมก่อการมีการ เสียหายเกิดขึ้นต่อชีวิต และทรัพย์สิน ในระหว่างเกิด เหตุการณ์

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์ข้างต้นจะเห็นว่า ประวัติศาสตร์การเข้ามา
บทบาททางการเมืองของทหารนี้ ได้สร้างทัศนคติให้แก่ทหารว่า การที่ทหารเข้ามาแทรกแซง
ทางการเมืองเป็นสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม และเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อรักษาไว้ซึ่งการอยู่รอดของ
ชาติและสถาบันสำคัญต่าง ๆ ของชาติ หรือระบบเดิมที่เป็นอยู่ เพราะจะเห็นว่าการก่อการใน
แต่ละครั้งจะมีเหตุผลหรือข้ออ้างในการยึดอำนาจว่ารัฐบาลที่มีอำนาจอยู่ในเวลานั้น ๆ ไม่
สามารถปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง ไม่มีประสิทธิภาพในการบริหาร
ราชการ บ้านเมืองมีความเสื่อมโทรม รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ซึ่งจะเห็นได้จากกรณีที่
ทหารมองบทบาทของตนเองในทางการเมืองว่า (กนก วงศ์ตระหวาน 2528 : 189)

...ทหารคือผู้คุ้มภัย ผู้ปกป้องรัฐบาลพลเรือนและ
เมื่อรัฐบาลพลเรือนไม่สามารถแก้ไขปัญหาของ
ประเทศไทย ทำให้ประชาชนเดือนร้อนไม่พอใจ
เพราะรัฐบาลขาดความเป็นตัวของตัวเอง
ความกล้าหาญ เด็ดขาด รับผิดชอบ ดังนั้น
ประชาชนจึงต้องการรัฐบาลทหารซึ่งมีความ
เด็ดขาด กล้าหาญ มากกว่าเข้ามาเป็นผู้จัด
การแก้ไขปัญหาเหล่านั้น เพื่อที่จะรักษาให้
ประเทศอยู่รอดมั่นคงต่อไป...

ข้อความข้างต้นนี้เป็นของจอมพลประภาส จารุเสถียร ซึ่งเคยเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองหลายต่อหลายครั้งในช่วงภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และนายทหารคนสำคัญ ๆ ของกองทัพในช่วงต่อ ๆ มา ก็คงจะมีทัศนคติที่เหมือนกัน เห็นได้จากการยึดอำนาจ และปกครองประเทศต่อเนื่องกันมาจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่แสดงการต่อต้านรัฐบาลทหารอย่างรุนแรงของนักศึกษาและประชาชน วิกฤติการณ์เหล่านี้เป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นว่าการแทรกแซงทางการเมืองโดยตรงเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ไม่ใช่เรื่องที่สามารถทำได้โดยผลการ โดยไม่คำนึงถึงประชาชนว่าจะสนับสนุนหรือต่อต้าน กองทัพเริ่มเปลี่ยนบทบาทจากการใช้กำลังมาเป็นการรอมชอมและประนีประนอมกับรัฐบาลมากขึ้นแม้ว่าจะยังมีการแสดงพลัง (show of force) อยู่บ้างก็ตามและในสมัยนายกรัฐมนตรีเปรม ติณสูลานนท์ ได้มีการออกสั่งนายกรัฐมนตรี 66/2523 ซึ่งเป็นคำสั่งที่ให้ความชอบธรรมแก่การที่สถาบันทหารจะมีบทบาททางการเมืองอย่างถาวร นับเป็นครั้งแรกที่มีการสร้างทฤษฎีเพื่อให้ความชอบธรรมแก่ทหารที่จะมีบทบาทสำคัญทางการเมือง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและเพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ และการมีบทบาทในทางการเมืองก็คือการสร้างประชาธิปไตยให้สมบูรณ์ (พฤทธิสาณ ชุมพล 2530 : 286)

ผู้นำทหารในสมัยนี้คือ พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก ได้แสดงทัศนะในเรื่องดังกล่าวว่า ปัจจุบันประชาธิปไตยยังขาดความสมบูรณ์ เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง บทบาทของทหารไม่ใช่เป็นเพียงแต่ผู้รักษาระบอบประชาธิปไตยแต่เป็นผู้สร้างระบอบประชาธิปไตยด้วย (อาทิตย์ กำลังเอก 2529 : 199)

... ควรสังเกตว่า ในประเทศประชาธิปไตย โดยไม่สมบูรณ์นั้น บทบาทที่ถูกต้องที่ควรของทหารต่อประชาธิปไตยคือ การสร้าง มิใช่การรักษา ต่อเมื่อมีระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แล้วนั้นแหละจึงจะเป็นการรักษา... กองทัพจึงมีภาระหน้าที่สำคัญตามรัฐธรรมนูญ ในการสร้างและค้ำจุนระบอบประชาธิปไตย เพื่อความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มั่นคงยั่งยืนสถาพรตลอดไป...

รายการสนทนากับชาวบ้านเมืองในยุคแรก จึงนับได้ว่าเกิดขึ้นเพราะนโยบายนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนซึ่งตรงกับความมั่นคงในมุมมองของกองทัพด้วย จากทัศนะของ พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก ในทางการเมืองนี้ ประกอบกับบทบาทในเชิงรุกทางการเมืองของกองทัพ ในการขอแก้ไขรัฐธรรมนูญเมื่อปี 2526 และการคัดค้านการลดค่าเงินบาทของรัฐบาล รวมทั้งการเสนอให้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี จากเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าทหารถือว่าตนมีความชอบธรรมในการแทรกแซงทางการเมือง และกำหนดแนวทางของการเมืองไทย ซึ่งรายการสนทนากับชาวบ้านเมืองที่ถูกจัดทำโดยกองทัพปกก็ถูกใช้เป็นเวทีแสดงความคิดเห็นของทหารได้แย่งฝ่ายตรงข้าม ซึ่งก็คือรัฐบาลทั้ง 2 กรณี

หลังจาก พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก ถูกปลดออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ในปี 2528 แล้ว พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ขึ้นเป็นผู้บัญชาการทหารบกแทน ฝ่ายทหารแสดงออกถึงการแสวงหาแนวทางปรับปรุงระบบการเมืองที่เป็นอยู่ เช่น กระตุ้นให้พรรคการเมืองทำตัวเป็นพรรคของมวลชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่พรรคของนายทุน เสนอให้มีการปรับปรุงการเลือกตั้งให้เป็นแบบเขตเลือกตั้งเดียว มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนเดียว และการเน้นบทบาทของทหารในการพัฒนาชนบท เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นการยืนยันว่า ทหารได้ปรับบทบาทของตนจากการยึดอำนาจ มาเป็นการมีบทบาทในการพัฒนาทางการเมืองตามกติกา เนื่องจากการยึดอำนาจโดยปราศจากความยินยอมนั้น ไม่ได้รับการยอมรับอีกต่อไป ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจการเมืองมากขึ้น จนสามารถตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีกว่าจะเป็นได้ การปฏิวัติรัฐประหารจึงเป็นสิ่งที่ล้าสมัยและกระทำได้ยากขึ้น ดังจะเห็นได้จากความล้มเหลวจากการทำรัฐประหาร 2 ครั้ง ในปี 2524 และปี 2528 ประกอบกับระบบพรรคการเมืองเริ่มแข็งแกร่งขึ้น แม้ว่าจะไม่มีขีดความสามารถเพียงพอที่จะครองเสียงข้างมากในสภาได้ แต่ก็สามารถประนีประนอมจัดตั้งเป็นรัฐบาลขึ้นปกครองประเทศได้ โดยเฉพาะรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งมีความชอบธรรมในตอนเริ่มแรกกว่าเป็นรัฐบาลประชาธิปไตยเต็มใบ คือ นายกฯ มาจากการเลือกตั้งด้วยแล้ว การเข้าแทรกแซงทางการเมืองของทหารก็ดูจะมีแต่ทำให้ภาพพจน์ของสถาบันตนมากขึ้นเท่านั้น (จากเดิมที่ทหารมักจะถูกมองว่าเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประชาธิปไตยจากการใช้อำนาจบ่อยครั้ง) ดังนั้น กองทัพจึงเปลี่ยนบทบาทและทำตัวอย่างชัดเจนว่าจะแยกตัวจากการเมือง ซึ่งเห็นได้จากทัศนะของ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ที่ว่ากองทัพเป็นของประชาชน มีจุดยืนประชาธิปไตย ยึดมั่นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอย่างแน่วแน่ พร้อมทั้งจะถอนตัวไม่ยุ่งเกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองที่มีใช้ภาวหน้าที และยืนยันจะให้ความสนับสนุนต่อรัฐบาลประชาธิปไตยของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ อย่างเต็มที่ (ชวลิต ยงใจยุทธ 2533 : 181)

...และขณะที่รัฐบาลของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ
 ท่านทำอย่างเต็มที่ที่ได้รับการสนับสนุนจากพวก
 เราเต็มที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกองทัพ ซึ่ง
 จะต้องยื่นหน้าเพื่อสร้างสรรค์ทั้งความสงบ
 ความมั่นคง และการพัฒนาชาติ...

ในขณะที่เดียวกันทหารก็ให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์มากขึ้น มีการดำเนินงาน
 ด้านการประชาสัมพันธ์หลายวิธีการ และหลายรูปแบบโดยผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั้งภาครัฐ
 และเอกชน เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาต่อกิจการทหาร และพร้อมที่จะให้การสนับสนุนเมื่อ
 ได้รับการร้องขอ (นฤคผล เดชประดิษฐ์ 2533 : 201) เป็นการสร้างภาพพจน์ใหม่ให้เห็นว่า
 ทหารไม่ใช่ตัวทำลายประชาธิปไตย แต่จะช่วยเสริมฐานประชาธิปไตยให้กว้างขวางขึ้น รายการ
 สนทนาปัญหาบ้านเมือง ในยุคปรับปรุง ใหม่จึงได้มีการเปลี่ยนแปลง ให้มีความทันสมัย เหตุการณ์มากขึ้น
 และวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องคือการขยายฐานประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รวมทั้ง
 มีการระดมความคิดจากบุคคลหลายสาขาอาชีพทั้งทหารและพลเรือน แสดงถึงความเป็นกลางและ
 ความหลากหลาย แต่ตัวบุคคลที่ปฏิบัติงานนั้นก็ต้องอยู่ในกรอบของนโยบายที่ผู้บังคับบัญชา คือ
 ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก รับมอบจากผู้บัญชาการทหารบกวางไว้ให้ และถึงแม้ว่าในปัจจุบัน
 พล.อ.สุจินดา คราประยูร จะขึ้นดำรงตำแหน่งแทน พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ แต่ก็ยังคงยืนยัน
 สืบทอดตามเจตนารมณ์ของผู้บัญชาการทหารบกคนก่อนคือการประกาศไม่ยุ่งเกี่ยวทางการเมือง
 เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการประกาศเจตนารมณ์ของฝ่ายกองทัพชัดเจนว่าจะแยก
 ตัวจากทางการเมือง และรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองนำที่จะมีอิสระมากขึ้นนั้นก็เป็นที่
 เนื่องจากทหารเป็นสถาบันที่มีระบบระเบียบเคร่งครัด และค่อนข้างจะให้ความสำคัญกับ
 เรื่องของความมั่นคงมาก ดังนั้นการทำรายการจึงต้องอยู่ในกรอบที่ทางผู้บังคับบัญชาวางมา ให้
 รวมทั้งการวางกรอบของคณะทำงานเอง การทำงานจึงอยู่ในขอบเขตจำกัด ไม่สามารถทำอย่าง
 เสรีเท่าที่ควร

การจัดทำรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง นอกเหนือจากคณะกรรมการจัดรายการ
 สนทนาปัญหาบ้านเมืองซึ่งเปรียบเสมือนเป็นสมองที่คิดวางแผนทางและรูปแบบเนื้อหาของรายการ
 ให้เรียบร้อยแล้ว ก็ยังมีกลุ่มบุคคลอีก 2 กลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตรายการสนทนาปัญหา
 บ้านเมืองนี้เช่นเดียวกัน เนื่องจากคณะกรรมการจัดรายการฯ ไม่ใช่นักสื่อสารมวลชน โดยอาชีพ
 ดังนั้นการผลิตรายการในระดับปฏิบัติการ ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกเทปหรือการตัดต่อจึงต้องอาศัย
 บุคคลในสาขาสื่อสารมวลชนให้ทำงานนี้แทนให้ ซึ่งผู้ที่เข้ามามีส่วนในการบันทึกเทปคือ บุคลากร

ของสถานีโทรทัศน์และบริษัทแปซิฟิกอินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น ในเรื่องของการติดต่อ

ในส่วน of สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 นั้น ถูกจัดตั้งตามข้อบังคับของกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการกำหนดกำลังเจ้าหน้าที่กองทัพบกเวลาปกติ 2495 โดยได้ระบุหน้าที่ของกรมการทหารสื่อสาร และได้จัดให้มีแผนกวิทยุโทรทัศน์ เมื่อเป็นเช่นนี้บุคลากรของสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 จึงขึ้นอยู่กับกองทัพบกด้วย ดังนั้นในเมื่อรายการนี้เป็นของกองทัพบก จึงได้มีการใช้บุคลากร สถานที่บันทึกเทปและอุปกรณ์ในการถ่ายทำของทางสถานีได้เต็มที่ ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายผลิตของทางสถานีมีบทบาทเพียงแต่บันทึกเทปให้ลุล่วงไปด้วยดีเท่านั้น เพราะมีการวางแผนงานมาเรียบร้อยแล้ว ไม่มีสิทธิออกความเห็นอะไรนอกจากการทำตามหน้าที่เท่านั้น

ในเรื่องของการติดต่อรายการให้เรียบร้อย เตรียมพร้อมที่จะออกอากาศนั้นก็เป็นที่หน้าที่ของบริษัทแปซิฟิกอินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น เพื่อให้รายการดูมีสีสันและความแปลกใหม่มากขึ้นซึ่งการที่บริษัทฯ สามารถเข้ามามีบทบาทในส่วนนี้ เนื่องจากการมาผลิตข่าวให้กับ ททบ.5 แทน news networks ในเดือนพฤษภาคม 2532 อยู่แล้ว ประกอบกับประธานบริษัทฯ ม.ล.ปีย์ มาลากุล มีความสนิทสนมกับทหารค่อนข้างมาก (เพราะมีน้องชายคือ พ.อ.แบ่ง มาลากุล ซึ่งจบโรงเรียนนายร้อยฯ รุ่น 9 จึงมีสายสัมพันธ์ตามระบบกับสถาบันมาก) ดังนั้นบุคลากรของบริษัทฯ จึงเข้ามาดูแลในเรื่องการติดต่อ การทำไตเติ้ลตอนเปิดและปิดรายการตามที่คณะกรรมการจัดรายการฯ มอบหมายให้เท่านั้น (อินไซด์ทีวี 28 เม.ย.-4 พ.ค. 33 : 3)

แม้ว่า ดร.สมเกียรติ อ่อนวิล ม.ล.ปีย์ มาลากุล รวมทั้งตัวแทนของสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 และช่อง 7 จะเป็นหนึ่งในคณะกรรมการจัดรายการฯ และคณะทำงานก็จริง แต่ก็ทำได้แค่เสนอความคิดเห็น การจะนำไปปฏิบัติหรือไม่ก็ต้องผ่านการกลั่นกรองจากแกนหลักซึ่งก็คือ ทหารก่อน

ดังนั้นในส่วนของผู้ส่งนั้ ในที่สุดแล้วก็คือ สถาบันทหารที่มีสภาพเงื่อนไข่มากมาย ทำให้รายการมีรูปแบบและเนื้อหาตามที่ปรากฏ

องค์ประกอบประการต่อไป ในกระบวนการสื่อสารที่มีความสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ เพราะสามารถแสดงให้เห็นถึงเจตนาารมณ์ และวัตถุประสงค์ของผู้จัดทำรายการ คือ เนื้อหาหรือสารซึ่งก็คือตัวรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองทั้ง 34 รายการ

2. เนื้อหาหรือสาร

สารคือ สิ่งที่ผู้ส่งสารส่งไปให้ผู้รับสารในรูปของรหัสอันได้แก่ สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ หรือกลุ่มของสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในลักษณะที่มีความหมาย และผู้รับสารสามารถเข้าใจความหมายได้ต่อเมื่อมีการถอดความหมายสัญลักษณ์ สัญลักษณ์ของรหัสซึ่งอาจจะเป็นรูปภาพ คำ ภาษา เครื่องหมายต่าง ๆ สารจะเป็นสิ่งที่แสดงและถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการ และวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

วิลเบอร์ ชรามม์ (Wilbur Schramm) ได้กล่าวถึงลักษณะของสารที่ช่วยให้การสื่อสารได้รับผลสำเร็จไว้ 4 ประการ คือ

- 1) สารนั้นจะต้องออกแบบ และสามารถส่งออกไปดังความตั้งใจของผู้ส่งสารได้
เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก ในประการแรกสารนั้นจะต้องเห็นง่าย ได้ยินง่าย จะต้องเด่นจะต้องดีพอ จะต้องตรงความสนใจของผู้รับ
- 2) สารนั้นจะต้องใช้สัญลักษณ์ซึ่งอ้างอิงถึงประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้ส่ง และผู้รับ
เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน
ทั้งนี้ เนื่องจากภาษาในตัวของมันเองนั้น ไม่มีความหมาย จะมีความหมายก็ต่อเมื่อผู้รับมีประสบการณ์เกี่ยวกับข้อความในภาษานั้น
- 3) สารนั้นต้องกระตุ้นความต้องการเบื้องต้นหรือความต้องการทางบุคลิกภาพของผู้รับและ เสนอแนะแนวทางสำหรับการแก้ปัญหาในข้อความนั้นไว้ด้วย
- 4) สารจะต้องเสนอแนะทางแก้ปัญหาที่ผู้รับสามารถจะสนองความต้องการของเขาให้ได้ เหมาะกับภาวะของกลุ่มที่จะต้องกระทำในขณะนั้น

รายการสนทนากับนักบ้านเมืองนับเป็น "สาร" ที่ผู้ส่งคือรัฐส่งไปให้ ในรูปของสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างมีความหมายต่อประชาชน ซึ่งการที่จะเข้าใจวัตถุประสงค์ของรายการ และผู้จัดรายการนี้ให้มากยิ่งขึ้นว่าเป็นไปตามที่ตั้งไว้หรือไม่ เพียงใด การวิเคราะห์สารหรือตัวรายการสนทนากับนักบ้านเมือง ซึ่งมีความหมายในตัวเอง จะทำให้สามารถมองเห็นภาพได้ดีมากขึ้น โดยแยกวิเคราะห์เป็น 2 ส่วน คือ

- 1) รูปแบบ
- 2) เนื้อหา

1) รูปแบบรายการ

หมายถึงวิธีการและลีลาการเสนอเนื้อหาสาระและสิ่งที่อยู่ในโทรทัศน์ ซึ่งสิ่งที่พบในรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองในด้านรูปแบบที่มีนัยและความหมายที่น่าศึกษา คือ

ก. การมีโฆษณาในตอนต้นและท้ายรายการ แต่เดิมนั้นรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง ไม่มีเรื่องของการโฆษณาเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในปัจจุบันเพื่อช่วยเหลือในด้านเงินสนับสนุนในการจัดทำรายการซึ่งแต่เดิมใช้เงินงบประมาณและเงินรายได้ในแต่ละปีของสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ผู้จัดรายการจึงได้ขอความร่วมมือจากสินค้าที่สังเกตเห็นแล้วว่า ไม่ขัดกับรายการและเคยให้การสนับสนุนกิจกรรมของกองทัพบกมาก่อน สินค้าที่แพร่ภาพโฆษณาในรายการนี้มี 3 ชนิดด้วยกันคือ น้ำมันคาร์ลเท็กซ์ (กับโครงการสร้างศูนย์แพทย์สิริกิติ์และโครงการสร้างอาคารสมเด็จพระเจ้า) MCC ศูนย์กลางรถยนต์มหานคร และเครื่องดื่มกระติงแดง (จากการสมทบทุนโครงการอีสานเขียว 100 ล้านบาท) โดยเสียอัตราค่าโฆษณาเพียงครึ่งราคาคือรายละ 50,000 บาทต่อการออกอากาศ 30 วินาที

การเพิ่มโฆษณาเข้ามาในรายการนี้แสดงให้เห็นว่า นอกจากจะได้เงินสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ แล้วยังต้องการขยายกลุ่มผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในรายการให้มากขึ้นกว่าเดิมที่อยู่กับในเฉพาะแวดวงของทหารแทบทั้งสิ้น เพื่อให้เห็นว่าเหมือนกับรายการปกติอื่น ๆ ไม่ใช่รายการของทหารอย่างชัดเจนเหมือนแต่ก่อน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของกองทัพที่หันออกสมเจตน์ พิชิตชัยสุนทร ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า "ในสถานการณ์ปัจจุบัน เราได้รับนโยบายจากผู้บังคับบัญชาระดับสูง ที่จะปรับปรุงรูปแบบรายการนี้ให้เปิดกว้างในทางความคิดและมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น"

ข. ไต่เตล หรือตอนเปิดรายการ มีการเพิ่มสีสันของรายการโดยการนำเข้าสู่ปัญหา หรือเรื่องราวที่เป็นหัวข้อสนทนาด้วยการเสนอ "บทนำ" ก่อนจะเปิดรายการและแนะนำผู้สนทนา

การนำเสนอ "บทนำ" เป็นการกล่าวนำ และโยงเข้าสู่ปัญหาที่จะเป็นหัวข้อของการสนทนา ทำให้รายการมีความน่าสนใจมากขึ้น และเป็นการปูพื้นให้ผู้ชมได้เข้าใจถึงความสำคัญ หรือที่มาของสิ่งที่จะพูดต่อไป

ค. การใช้สัญลักษณ์ "อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย" เป็นสัญลักษณ์ของรายการซึ่งจะเห็นได้จากภาพแนะนำรายการ และปิดรายการที่ขึ้นชื่อผู้ผลิตรายการทั้งหมด นอกจากนี้การจัดฉากรายการก็มีรูปจำลองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นฉากหลัง การจัดให้ผู้พูดหรือ

วิทยากรและผู้ดำเนินรายการนั่งบนเวที และให้ผู้เข้าฟังนั่งอยู่รายล้อม สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมซึ่งจะช่วยสร้างภาพพจน์ของรายการให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

ง. การบันทึกเทปส่วนใหญ่มักจะทำในห้องส่งของสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ซึ่งมีฉากอุปกรณ์ เครื่องมือและเจ้าหน้าที่พร้อม มีบางครั้งที่มีถ่ายทำนอกสถานที่ เพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ ไม่ซ้ำซาก จำเจ เช่น การบันทึกเทปที่สวน โมกข์ในตอนธรรมะจากพุทธทาส การบันทึกเทปที่ห้องทำงานของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ในตอนการแก้ไขปัญหาการเงินของประเทศ เป็นต้น

รูปแบบการนำเสนอ ถึงแม้ว่าจะตั้งชื่อรายการเป็น รายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองแต่รูปแบบรายการนำเสนอไม่ใช่รายการ "สนทนา" แต่เป็นรายการประเภทอภิปรายมากกว่า เนื่องจากมีการตั้งคำถามให้ตอบมากกว่าการจะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่ การเปิดโอกาสให้ผู้เข้าฟังได้ซักถามข้อข้องใจในตอนท้ายของรายการในแต่ละครั้งเป็นการให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในรายการ ซึ่งจากรูปแบบเหล่านี้เป็นความพยายามทำให้เห็นว่ารายการนี้ "ใกล้ชิดปัญหา เชนิดหน่ออย่างทำทนาย" และมีการฟังเสียงประชาชนและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตอบข้อข้องใจอันเป็นพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยที่ทางรายการพยายามเน้นและให้ความสำคัญเสมอ นอกจากนี้ในตอนการอนุรักษ์มรดกไทยมิให้เสื่อมสูญเป็นตอนที่มีรูปแบบรายการแปลกออกไป คือ มีการนำรากลองยาวและประเพณีรดน้ำผู้ใหญ่มาสาธิตประกอบในรายการ นับเป็นความพยายามที่จะหยิบยกเอาส่วนหนึ่งของสิ่งที่เรียกว่า "มรดกไทย" มาออกในรายการเพื่อให้ดูสมจริงสมจังและเข้ากับรายการซึ่งเป็นรายการเดียวที่ดูเป็นทางนอกรอบที่สุดและมีสิ่งประกอบรายการที่นอกเหนือจากการสนทนาตามปกติ

จ. บุคคลผู้ร่วมรายการ การเชิญบุคคลผู้ร่วมรายการไม่ว่าจะเป็นวิทยากรหรือผู้ดำเนินรายการเป็นผู้ที่มีชื่อเสียง และเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่พูด ในบางครั้งผู้เข้าฟังก็เป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักว่าทำงานในเรื่องนั้น ๆ อยู่ โดยแบ่งตามอาชีพได้ดังนี้

ตารางที่ 5 อาชีพของผู้ร่วมรายการ (เฉพาะผู้ดำเนินรายการและวิทยากร)

สื่อมวลชน	นักการเมือง	ข้าราชการประจำ	นักวิชาการ	เอกชน
*TV-สมเกียรติ อ่อนวิมล	กร ทับรังสี	บัณฑิต บุญปานะ	*เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง	*จิรพันธ์
*TV-นิรมล	ประมวล สภาวสุ	เอกวิทย์ ณ ถลาง	*วิชณ เครืองาม	ประเสริฐกุล
เมธีสุวกุล	จำลอง ศรีเมือง	จเร จุฑารัตนกุล	*ชัยณรงค์ มณ-	*ชานินทร์
*TV-สุทธิชัย หยุ่น	สนั่น ขจรประศาสน์	วิจิตร ศรีสะอ้าน	เทียรวิเชียรฉาย	กรัยวิเชียร
*TV-ลดาวัลลิ์ วงศ์วีวงศ์	ชวน หลีกภัย	ศิริ เกวลินสฤต	สุพัตรา สุภาพ	เกลียว ชีราพร
*PRS-พงษ์ศักดิ์ พยัคฆ์เขียว	สุพัตรา มาศดิตถ์	ไพโรจน์	ชงทอง จันทรางศุ	*ยงยุทธ มัยลาภ
*TV-คันสนีย์ นาคพงศ์	สุบิน ปิ่นขยัน	สุวรรณการ	*สรวาย สวรรค์	ชดช้อย โสภณพานิช
*RAD-อำนาจ สอนอัมศาสดร์	วัฒนา อัครเวม	โกเมน ภัทรภิรมย์	บวรศักดิ์ อูวรรณโน	สมชาย সাโรวาท
*TV-ประภัสร์ ศรีลัมภ์	อมเรศ ศิลาอ่อน	สอาด ทองแท้	โคทม อาริยา	สายหยุด นิยมวิภาต
*TV-จักรพันธ์ ยมจินดา	เกษม ศิริสัมพันธ์	นิเชต สุนทรพิทักษ์	เทพนม เมืองแมน	มารวย ผดุงสิทธิ์
*PRS-มานิจ สุขสมจิตร	สุเทพ อัดถากร	นิยม นิยมานุสร	เสริมศักดิ์ เทพาคำ	คุณหญิงกนิษฐา
*TV-จินตนา แสงสว่าง	กมลดา ขันทรปราบ	ฉลอง กัลยาณมิตร	เจริญ วัชรธรรมชัย	วิเชียรเจริญ
*TV-สุขุมพร รัตนปรารมภ์		ยุวรัตน์ กมลเวช		คุณหญิงกัลยา
*RAD-สุชาติ นาทะพันธ์		สมิทธ ธรรมสโรช		โสภณพานิช
		ชานาญ พจนา		ท่านผู้หญิงสุประ-
		อารีย์ วงศ์อารยะ		ภาดา
		โกวิท วรพิพัฒน์		เกษมสันต์
		ธีระ รามสูต		*คุณหญิงทองทิพย์
		วิจิตร		รัตนรัต
		บุญยะ ไทตระ		
		สมชัย วุฒิปรีชา		

ตารางที่ 5 (ต่อ) อาชีพของผู้ร่วมรายการ (เฉพาะผู้ดำเนินรายการและวิทยากร)

สื่อมวลชน	นักการเมือง	ข้าราชการประจำ	นักวิชาการ	เอกชน
*RAD-ชัยวิชิต				
14 คน	12 คน	19 คน	11 คน	12 คน

* ผู้ดำเนินรายการ

	สื่อมวลชน	นักการเมือง	ข้าราชการประจำ	นักวิชาการ	เอกชน
ผู้ดำเนินรายการ	14	-	-	6	3
วิทยากร	-	12	19	5	9

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ดำเนินรายการ ผู้ดำเนินรายการของรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองในปัจจุบัน มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาทำหน้าที่นี้ต่างจากสมัยแรกที่ผู้ดำเนินรายการมักจะเป็นบุคคลใด บุคคลหนึ่งที่ทำเนิตรายการอย่างต่อเนื่อง คือ ดร.วิษณุ เครืองาม สำหรับรายการในรูปแบบที่มีการปรับปรุงใหม่ก็ได้มีการปรับเปลี่ยนในเรื่องของผู้ดำเนินรายการให้มีความหลากหลาย อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาแล้วจะพบว่าผู้ดำเนินรายการประกอบไปด้วยบุคคล 2 อาชีพหลัก คือ สื่อมวลชน และนักวิชาการ โดยเฉพาะสื่อมวลชนในแขนงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีผลในการชักถามปัญหาที่คุ้นเคยและซ้ำของ เนื่องจากมีความคล้อยคลึงหรือเป็นลักษณะงานที่ต้องปฏิบัติอยู่แล้ว ทำให้ผู้ชมรายการ ซึ่งรู้จักนักสื่อสารมวลชนที่เป็นผู้ดำเนินรายการนี้ดีอยู่แล้ว เพราะมักจะเป็นบุคคลที่ปรากฏให้เห็นในจอโทรทัศน์ อยู่เสมอ ๆ ไม่เกิดความเบื่อหน่ายและทำให้รายการน่าสนใจขึ้นด้วยความชำนาญและลีลาการดำเนินรายการที่ไม่ติดขัด และมีความเป็นธรรมชาติ โดยเฉพาะนักสื่อสารมวลชนที่ประชาชนให้ความนิยมและสนใจในสิ่งที่นำเสนอ เช่น ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล สุทธิชัย หยุ่น จักรพันธ์ ยมจินดา ซึ่งมักจะดำเนินรายการในตอนที่เป็นประเด็นปัญหาที่สนใจกันมาก และมีผลต่อสถานการณ์ของรัฐบาลค่อนข้างสูง ซึ่งจากการที่บุคคลเหล่านี้มีภาพพจน์ที่เป็นที่เชื่อถือว่ามี ความเป็นกลาง เป็นตัวแทนของประชาชน ในการปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายการปกครอง ทำให้ รายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย

นอกเหนือจากบุคคลในแวดวงสื่อมวลชน นักวิชาการก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับเชิญ มาเป็นผู้ดำเนินรายการในหลาย ๆ ตอนด้วยกัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นอาจารย์ที่มีชื่อเสียง ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จากลักษณะอาชีพ ความเป็นครู เป็นอาจารย์นั้นไม่มีความเกี่ยวข้อง ทางการเมือง และเป็นอาชีพที่คนให้ความนับถือยกย่องว่ามีความรู้ความสามารถ ทำให้ ประชาชนเกิดความคล้อยตาม และเชื่อถือได้ไม่ยากเช่นเดียวกัน

ผู้ดำเนินรายการของรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน ไปตามเรื่องที่น่าสนใจ ใครที่สนใจหรือมีความเชี่ยวชาญด้านไหนก็มักจะเป็นผู้ดำเนินรายการ ในตอนนั้น ๆ เช่น ด้านการศึกษาก็จะเป็นหน้าที่ของ ชัยณรงค์ มณฑะเทียรวิเชียรฉาย และ รศ.สุพัชรา สุภาพ หรือด้านสิ่งแวดล้อมก็จะเป็นหน้าที่ของ ลดาวัลย์ วงศ์วิวงศ์ และถ้าเป็น เรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ การเงิน การคลัง ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ก็จะมาเป็นผู้ ดำเนินรายการ เป็นต้น ซึ่งการที่ผู้ดำเนินรายการมีความถนัดหรือเชี่ยวชาญ หรือสนใจเรื่อง ใดแล้วมาเป็นผู้บ่นคำถามก็จะสร้างความน่าเชื่อถือให้รายการมากขึ้น

ผู้ดำเนินรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองนอกจากจะมีบทบาทในการเป็นผู้ชักถาม ปัญหาวิทยากร และดำเนินรายการให้เป็นไปอย่างเรียบร้อยจนจบรายการในแต่ละตอนแล้ว

พบว่า ในบางครั้งผู้ดำเนินรายการซึ่งแทนที่จะเป็นกลาง และมีการบ่อนคำถามที่ต่อเนื่อง และเจียบคม ผู้ดำเนินรายการนี้โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเพียงผู้บ่อนคำถามที่มีการเตรียมและ ซักซ้อมกับวิทยากรมาแล้วล่วงหน้าและดำเนินรายการไปตามนั้น คำถามที่ตั้งขึ้นจึงเป็นคำถาม ที่ไม่ได้เจาะลึกหรือขุดคุ้ยอะไรมากมายนัก บางตอน บางคำถามดูเหมือนจะทำทนายและน่าสนใจ แต่ก็หยุดอยู่แค่นั้น ไม่มีการถามประเด็นต่อ นอกจากนี้ผู้ดำเนินรายการบางคนมีคำถาม ในลักษณะ ที่เป็นการถามมาให้วิทยากรตอบ เช่น

ชัยวิชิต : ไม่หลักปักซีเมนต์ ท่านคิดเอาเองว่าแทนที่จะไป
หากรวยยาง ฯลฯ ซึ่งเปลืองงบบฯ ในการหามา
พอสมควร ท่านก็เลยคิดขึ้นมาเอาใช้มัยครับ
: ท่าน สวญ. ใช้วิธีกึ่งขอร้องให้ทำอย่างนั้นเพื่อ
ให้การจรรยาตขึ้น ใช้มัยครับ
(การแก้ไขข้อหาการจรรยา)

ในอีกลักษณะหนึ่งของการดำเนินรายการที่พบบ่อยในรายการนี้ คือ ความพยายามของ ผู้ดำเนินรายการในการควบคุมเวลา และควบคุมรายการให้ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ตอนใดที่ผู้ เข้าชมตั้งคำถามที่ยืดเยื้อหรือทำทนาย ผู้ดำเนินรายการก็จะช่วยไม่ให้รายการหลุดหลักด้วยการ ตัดบท หรือ เปลี่ยนหัวข้อสนทนาซึ่งจะพบมากในตอนที่มีผู้ เข้าชมมีการถามปัญหาที่จริงจังและยืดเยื้อ เช่น

ประภัทร : ผมเข้าใจ คุณสุนันท์เตี้ยนะชะ
ไม่งั้นต้องมานั่งแทนที่ผมตรงนี้ มีท่าน
ใดถามอีกมัย
(การรถไฟกับการแก้ไขข้อหา)

ดังนั้นจากลักษณะ คุณสมบัติของผู้ดำเนินรายการที่มาจากสาขาอาชีพที่ประชาชนให้ การยอมรับ แทบทุกคนเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง และมีความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ อยู่แล้ว จึง เท่ากับเป็นการสร้างภาพพจน์และความน่าเชื่อถือให้กับรายการ ซึ่งแท้จริงแล้วข้อจำกัดและ กรอบในการทำรายการทำให้ผู้ดำเนินรายการไม่สามารถทำตามหน้าที่อย่างที่เราควรจะเป็น

วิทยากร จากตารางจะเห็นได้ว่าบุคคลที่รับเชิญมาเป็นวิทยากร หรือผู้อภิปราย นั้นส่วนใหญ่เป็นนักการเมือง ข้าราชการประจำที่รับผิดชอบในเรื่องที่เป็นหัวข้อสนทนา แสดง ให้เห็นถึงเนื้อหาของรายการที่เน้นหนักไปทางด้านรัฐบาล เป็นส่วนใหญ่ ไม่มีตัวแทนของฝ่าย

ตรงข้าม เช่น พรรคฝ่ายค้าน หรือคนที่มีความคิดแตกต่าง และมักจะเป็นเรื่องนโยบายเป็นหลักเนื่องจากนักการเมืองและข้าราชการประจำระดับอธิบดีเหล่านี้จะรับผิดชอบงานด้านนโยบายมากกว่าปฏิบัติ นอกจากนี้ข้าราชการประจำระดับอธิบดีของกรมกองต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้มแข็ง ในรายการมากที่สุดนั้นตามหลักของการบังคับบัญชาขึ้นอยู่กับปลัดกระทรวงและรัฐมนตรีว่าการฯ ที่มีสิทธิในการให้คุณให้โทษแก่ข้าราชการประจำ ดังนั้นการตอบข้อซักถามจึงมีลักษณะที่ตอบสนองและเป็นไปในทางเดียวกับรัฐมนตรีและอยู่ในกรอบ ขอบเขตหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

จากการวิเคราะห์ลักษณะ หรือคุณสมบัติของวิทยากรพบว่า นอกเหนือจากเรื่องของอาชีพโดยตรงแล้ว ความเกี่ยวข้องที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่งคือผู้ที่ได้รับเชิญเป็นวิทยากรนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับอยู่แล้ว โดยเฉพาะนักการเมือง ซึ่งเป็นรัฐมนตรีประจำกระทรวงต่าง ๆ หรือ ในกรณีที่เป็นข้าราชการประจำที่เป็นบุคคลที่รับผิดชอบเรื่องนั้น ๆ โดยตรง หรือเป็นเจ้าของเรื่องหรือประเด็นที่นำมาสนทนา สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า "เรื่องที่ไม่สำคัญเท่าไรพูด" คือผู้ชมมีแนวโน้มที่จะคล้อยตามและให้ความสำคัญกับใครเป็นผู้ให้ข้อมูลมากกว่าข้อมูลจะเป็นในลักษณะใด ดังที่ ฮูลแลนด์ (Hooland), เจนิส (Janis) และ เคลลี (Kelley) ได้เสนอแนะว่าองค์ประกอบที่ตัดสินความน่าเชื่อถือ คือ ความเชี่ยวชาญความสามารถ (expertise) บุคลิกภาพทั่ว ๆ ไป (general personal characteristics) และความน่าไว้วางใจ (trustworthiness)

เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ชมจึงมีแนวโน้มที่จะถูก โน้มน้าวชักจูง ใจให้เกิดความเชื่อถือและคล้อยตามสิ่งที่วิทยากรพูด เพราะเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นผู้ที่รับผิดชอบโดยตรงและมีข้อมูล ความรู้ความสามารถของตนประกอบกับการแต่งกายเรียบร้อย และดูเป็นพิธีการด้วยชุดสูท หรือเครื่องแบบหน่วยงานที่ตนสังกัด ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นแบบแผนของผู้ดำเนินรายการและวิทยากรชายเลยก็ว่าได้ ลักษณะเหล่านี้ช่วยเสริมบรรยากาศในการสนทนาให้ดูเป็นจริงเป็นจังมากขึ้น

ผู้เข้าฟัง มักจะเป็นกลุ่มคนที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมฟังการอภิปราย ซึ่งจะแตกต่างกันในแต่ละครั้งตามเรื่องที้นำมา เป็นหัวข้อ ในการสนทนา โดยมากมักจะเป็นกลุ่มเป้าหมายของรายการในแต่ละตอน เช่น ในตอนอุดมศึกษาไทยให้โอกาส ผู้เข้าฟังส่วนใหญ่จะเป็นนักศึกษาหรือนักเรียน บางตอนผู้ดำเนินรายการ หรือวิทยากรอาจจะเชิญให้ไปร่วม เช่น ตอนอนามัยกับสิ่งแวดล้อม ผู้เข้าฟังส่วนใหญ่เป็นพยาบาล ในขณะที่วิทยากรหรือทางผู้จัดอาจจะกำหนดผู้เข้าฟังไว้ล่วงหน้าและจัดหาให้ได้ตามนั้น เช่น ในตอนธรรมะจากท่านพุทธทาส มีชาวต่างชาติเข้าร่วมฟัง ในรายการซึ่งเป็นไปตามความต้องการของคณะผู้จัด และในบางตอนมีการเชิญบุคคล

ที่มีชื่อเสียงหรือทำงานในตำแหน่ง ๆ มาร่วมรายการในฐานะผู้ฟังที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และซักถามวิทยากรถึงข้อข้องใจสงสัย เช่น ตอนการอนุรักษ์มรดกไทย มีการเชิญบุคคลที่อยู่ในแวดวงและเป็นที่ยอมรับก็มีส่วนในการอนุรักษ์มรดกไทย เช่น เจนภพ จบกระบวนวรรณ พลาติศัย สิทธิชัยกิจ และ โคม สุวงศ์ มาร่วมในรายการ หรือ ในตอนบทบาทของสตรีไทยในปัจจุบัน คุณหญิงกนิษฐา วิเชียรเจริญ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ ก็เป็นหนึ่งในผู้ที่มีส่วนร่วมซักถามวิทยากร เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า รายการนี้มีบุคคลหลายสาขาอาชีพทั้งที่มีชื่อเสียงและไม่ชื่อเสียงให้ความสนใจเข้าร่วมในรายการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับวิทยากร ทำให้ผู้ชมที่บ้านเกิดความคล้อยตามกับรายการนี้เปิดกว้าง และสนใจในปัญหาต่าง ๆ อย่างจริงจัง

อย่างไรก็ตาม ในหลาย ๆ ครั้งก็พบว่ามีการ "เกอท์" มากกว่าการเชิญผู้สนใจ เพราะมีผู้เข้าฟังเพียงกลุ่มเดียว ไม่มีความหลากหลาย เช่น ตอนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ที่เข้าฟังและซักถามวิทยากรล้วนแต่เป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสยามแทบทั้งสิ้น และเป็นที่น่าสนใจเกตว่า หลาย ๆ ตอนมีผู้เข้าฟังซ้ำ ๆ หรือคนเดิม ๆ เช่น สิทธิโชค หนูแก้ว จากหนังสือพิมพ์ชาติเศรษฐกิจที่เข้าร่วม และซักถามปัญหาอย่างเอาจริงเอาจังในรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองถึง 6 ตอนด้วยกันคือ รถไฟกับการแก้ไขปัญหา การบริหารท้องถิ่นโดยประชาชน สินค้าราคาแพง คุณภาพชีวิตกับการเป็นนิกร์ การอนุรักษ์มรดกไทย และโครงการปลูกต้นไม้เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้า 90 พรรษา ซึ่งไม่น่าเป็นไปได้ที่จะสนใจปัญหาหลายหลายเช่นนี้ แต่อาจจะเป็นเพราะผู้จัดต้องการให้รายการมีรสชาติและน่าสนใจกว่าคำถามเรียบ ๆ

นอกจากนี้ผู้เข้าฟังบางคนก็อาจจะ เป็นบุคคลที่ทางผู้จัดเตรียมไว้ในกรณีที่คุณเข้าฟังน้อยมาก บุคคลเหล่านี้ซึ่งจะได้แก่ นายทหารชั้นผู้น้อย บุคคลที่เตรียมไว้ก็จะร่วมรายการ เพื่อเป็นการไม่ให้เก้ออ่าว่าง ให้ดูเต็มเท่านั้น

ดังนั้นจึงอาจจะสรุปได้ว่ารูปแบบรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเป็นประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมของประชาชนจำนวนมาก แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้ว จะพบว่ารูปแบบที่ปรากฏนั้นเป็นเพียงความพยายามที่จะโน้มน้าวชักจูงให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือของรายการ ความเป็นกลาง แต่ที่ซ่อนอยู่ภายใต้รูปแบบที่ดูดีเช่นนี้ คือ การจำกัดขอบเขตและเงื่อนไขมากมายซึ่งทำให้รายการนี้ไม่ได้เป็นกลางหรือ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

2) เนื้อหาของรายการ

จากความเชื่อและการเห็นพ้องต้องกันของนักวิชาการจำนวนมากว่า ข่าวสารมีความสำคัญยิ่งต่อความเข้าใจของคนและความเข้าใจนี้มีผลต่อสถานการณ์โดยตรง เช่น สมมติว่าประชาชนเข้าใจว่าขณะนี้ปัญหาเศรษฐกิจรุนแรงเกินกว่าที่รัฐบาลจะแก้ไขได้แล้ว ความเข้าใจนี้ย่อมจะส่งผลต่อสถานการณ์ทางการเมืองที่อาจมีผลต่อรัฐบาลได้ และภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว เป็นการเปิดโอกาสให้แก่กลุ่มที่มีอำนาจอื่นสามารถนำสถานการณ์นั้นขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับทางรัฐบาลได้เป็นต้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การให้ข้อมูลหรือสร้างข่าวทางการเมือง คือการสร้างหรือผลักดันสถานการณ์ทางการเมืองโดยปริยาย

จากความสำคัญของข้อมูลข่าวสารนี้เอง ทำให้กลุ่มที่มีอำนาจต้องหันมาให้ความสนใจความสำคัญกับการใช้ข้อมูลข่าวสารให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตน รายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองก็เป็นหนึ่งในรายการที่รัฐบาลใช้เป็นช่องทางในการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนจากทางรัฐ จึงมีเรื่องราวเกี่ยวกับรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าจะนำมาพิจารณาและประชาชนควรรู้อันสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1) รายการที่เกี่ยวกับปัญหาเฉพาะหน้าหรือสถานการณ์ที่อยู่ในความสนใจ ประกอบไปด้วยตอนปัญหาและการแก้ไขการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาสินค้าราคาแพง จะช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างไรให้เจริญ สถานการณ์น้ำมัน สินค้าราคาแพง และอุบัติเหตุใกล้ตัว ทั้งหมด 6 ตอนด้วยกัน

ลักษณะของรายการประเภทนี้จะ เป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจในขณะนั้นและส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ จะสังเกตได้จากการเป็นข่าวที่สื่อมวลชนให้ความสนใจวิพากษ์วิจารณ์มาก ตอนต้นของรายการจึงเป็นการเกริ่นถึงข่าวที่ได้ยินมาและให้วิทยากรอธิบายชี้แจง หรือแก้ข้อกล่าวหา แก่ข่าวให้เกิดความเข้าใจ เพราะมักเป็นกรณีที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อความศรัทธา เชื่อถือที่มีต่อรัฐบาลได้ เป็นที่น่าสังเกตว่ารายการประเภทนี้วิทยากรมักเป็นรัฐมนตรีเจ้ากระทรวงที่เกี่ยวข้องและผู้ดำเนินรายการมักเป็นสื่อมวลชนที่มีลีลาการซักถามที่น่าสนใจ เป็นผู้มีชื่อเสียงในการซักพอกปัญหา เช่น สุทธิชัย หยุ่น, สมเกียรติ อ่อนวิมล เป็นต้น

รายการประเภทนี้จะเปิดเรื่องด้วยคำถามจากข่าวที่ปรากฏอยู่ก่อนหน้านั้นและแสดงถึงความสำคัญของเรื่องจากความสนใจของประชาชนในเรื่องนั้น ๆ

สมเกียรติ : วันนี้คงเป็นวันที่คนสนใจ เพราะคงเวลา
เกิน 3 เดือน น้ำมันขึ้น ๆ ลง ๆ ราคา
ใกล้ 40 ดอลลาร์/บาร์เรล แต่คุณอมเรศ
ได้มีแถลงการณ์ร่วมกับผู้ผลิต ผู้ค้า และ
ผู้ค้าปลีก มีใครอีก
(สินค้าราคาแพง)

สุทธิชัย : ผมคิดว่าท่านชี้แจงผ่านทางโทรทัศน์เมื่อคืน
วันพฤหัสบดี เป็นเรื่องหลักนโยบายคงจะมี
คำถามที่ติดอยู่ในใจประชาชนจำนวนมาก
หลายอย่างที่ผมอยากจะสะท้อน อยากจะ
นำมาถามท่านหลายประเด็น
(ปัญหาและการแก้ไขการบูรณการตัดไม้ทำลายป่า)

รายการประเภทแรกนี้เป็นรายการที่จัดขึ้นเพื่ออธิบายหรือชี้แจงปัญหาที่เกิดขึ้นว่า
เป็นเพราะอะไร เป็นอย่างไร และรัฐบาลมีมาตรการในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้อย่างไร เพื่อ
ให้ประชาชนคลายความวิตกและเชื่อมั่นในรัฐบาล ไม่ให้เกิดความเสื่อมศรัทธา
จากปัญหาที่เกิดขึ้น

รายการที่นำเสนอ เรื่องที่เป็นปัญหา เฉพาะหน้านี้มักจะเป็นที่สนใจติดตามชมของคน
จำนวนมากเพื่อดูและพิจารณาว่ารัฐบาลจะทําอย่างไรต่อไป ดังนั้นรายการประเภทนี้จึงมีลักษณะ
ของการจูงใจค่อนข้างเห็นชัด

2). รายการที่เป็นการนำเสนอ นโยบายของรัฐ แบ่งออกได้เป็นนโยบายเพื่อแก้
ปัญหาต่าง ๆ ประกอบด้วยตอนการท่องเที่ยว-ลงทุน-น้ำมัน สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ การแก้ไขปัญหา
การจราจร รถไฟกับการแก้ไขปัญหา การบริหารงานในฐานะผู้ว่าราชการ กทม. การแก้ไข
ปัญหาทางด้านการเงินของประเทศศ อุดมศึกษาไทยให้โอกาสและอุดหนุนกับประชาชน และ
นโยบายใหม่ที่กำลังจะออกมาเป็นผล ในทางปฏิบัติ คือตอนภาษีมูลค่าเพิ่ม พรบ.ประกันสังคม-
กฎหมายแรงงาน ควรจะบังคับเรียนเกิน ป.6 หรือไม่ และตอนรัฐกับประชาชนกับการบริการ
ของรัฐ

รายการประเภทนี้ขึ้นเพื่อบอกเล่าให้ประชาชนทราบว่ารัฐบาลมีนโยบายอย่างไร
ในการแก้ปัญหาที่มีอยู่ในระยะยาว ซึ่งก็คือแผนงานที่ทางรัฐบาลได้จัดทำขึ้น และมีมาตรการ

ที่เป็นจริงเป็นจัง ในการแก้ไข ซึ่งในรายการประเภทนี้จะเป็นการพูดถึงนโยบายทั่วไปในหลาย ๆ ด้านที่กำลังเป็นเรื่องที่ทันสมัยในขณะนั้น โดยวิทยากรส่วนใหญ่มักตอบข้อซักถามในแนวนโยบายเป็นหลัก เช่น มาตรการในการแก้ไขเรื่องมาตรฐานการศึกษาให้เป็นที่ยอมรับเหมือน ๆ กันหมด นโยบายการให้เงินสนับสนุนผู้เรียนในสถาบันเอกชนเพื่อลดความแตกต่างด้านค่าใช้จ่ายระหว่างมหาวิทยาลัยรัฐและเอกชน และนโยบายพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในตอนอุดมศึกษาไทยให้โอกาส มาตรการในการแก้ปัญหาารถไฟขาดทุน การปรับปรุงประสิทธิภาพรถไฟ ตลอดจนการแก้ปัญหาความแออัดและการจราจรติดขัด ในตอนการรถไฟกับการแก้ไขปัญหา เป็นต้น

รายการอีกประเภทหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับนโยบายเช่นเดียวกัน แต่เป็นนโยบายที่ยังไม่นำมาปฏิบัติ จึงเป็นรายการที่มีขึ้นเพื่ออธิบายเกี่ยวกับนโยบายหรือระเบียบปฏิบัติใหม่ที่จะนำมาใช้ โดยบอกถึงความจำเป็นที่จะต้องมี ชี้แจงถึงผลดี ประโยชน์จากการนำนโยบายหรือกฎหมายระเบียบนั้น ๆ มาบังคับใช้เพื่อที่ว่าประชาชนจะได้ยอมรับ ไม่ต่อต้านโดยการยืนยันความพร้อมและความเหมาะสม ให้ความมั่นใจว่ารัฐบาลสามารถอำนวยความสะดวกให้ได้

**วิวัฒนา : เวลาถึงเวลาแล้ว จะเป็นรัฐบาลไหน
ถ้าอยากให้ประเทศชาติเราเป็นนครส์
อันดับแรกสุดก็ต้องจัดระบบแรงงานให้
ถูกต้อง และอยู่ในหลักสากลที่ดี**

(พรบ.ประกันสังคม-กฎหมายแรงงาน)

รายการประเภทที่ 2 นี้ วิทยากรจะเป็นผู้รับผิดชอบดูแลในเรื่องที่เป็นหัวข้อสนทนาหรือในนโยบายในเรื่องเหล่านั้นโดยตรงทั้งในลักษณะของการเป็นเจ้าของความคิดหรือตัวตั้งตัวตีหรือเป็นงานในหน้าที่ที่ต้องดูแลให้ความสำคัญ ซึ่งอีกนัยหนึ่งก็เท่ากับเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับสิ่งที่พูด เนื่องจากมีข้อมูลและติดตามเรื่องมาโดยตลอด

รายการนี้เป็นการนำเสนอ นโยบายของรัฐเพื่อสร้างความนิยม พลังสนับสนุนและความร่วมมืออันดีจากประชาชน

3) รายการที่จัดขึ้นเนื่องในโอกาสพิเศษ และมีจุดมุ่งหมายไปในทางการประชาสัมพันธ์ประกอบด้วยรายการที่มีลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

3.1 รายการมีขึ้นเพื่อประชาสัมพันธ์งานที่จะจัดขึ้น เป็นการกระตุ้นเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่ต้องการและตอบสนอง คือ ตอนเพิ่มคุณค่าทรัพยากรของชาติด้วยวิทย์ฯ และเทคโนโลยี ทหารเกณฑ์ การเกณฑ์ทหาร การบริหารท้องถิ่นโดยประชาชน และตอนพบผู้สมัคร สส.กทม.เขต 2 ด้วยการชี้แจงถึงกิจกรรมที่จะมีขึ้น การเตรียมงาน ความพร้อม เป็นการประชาสัมพันธ์ ชีวชนหรือให้ข้อมูลว่าจะมีการจัดกิจกรรมนั้น ๆ เมื่อใด มีวัตถุประสงค์อย่างไร ผลประโยชน์ที่ผู้เข้าร่วมจะได้รับ

ยุวรัตน์ : แต่สิ่งที่น่าจะทำได้มากที่สุดในขณะนี้
 ผมคิดว่ามันอยู่ในใจของเราทุกคน
 ถ้าทุกคนไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
 80-90% เราก็คงช่วยกันได้บ้าง
 พอสมควร เพราะก็อย่างเลือกตั้ง
 สจ.ผู้มีสิทธิเลือกเป็นแสน ๆ คน
 ถ้ามันจะซื้อก็คงต้องใช้เงินมากเลย
 มันก็มีอยู่ประตุนึงว่า ประชาชน
 ก็ไม่ต้องการเห็นมันเกิดขึ้น ไปช่วย
 ลงคะแนนเสียงให้มากที่สุด เพราะ
 ฉะนั้นการหาเสียงมันก็ลงทุนมาก ก็
 ไม่สามารถลงทุนได้

(การบริหารท้องถิ่นโดยประชาชน)

3.2 การประชาสัมพันธ์หน่วยงานเพื่อภาพพจน์ที่ดีของหน่วยงานประกอบด้วย ตอนกฎหมายใกล้ตัว ตลาดหลักทรัพย์ อนามัยสิ่งแวดล้อมกับคุณภาพชีวิต โดยการอธิบายให้เห็นถึงความสำคัญ ความจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินงานนั้นขึ้นมา การดำเนินงาน หน้าที่ความรับผิดชอบและกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงาน รวมทั้งการแก้ภาพพจน์ในทางลบของหน่วยงานด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบถึงบริการของหน่วยงานเพื่อประชาชน จะได้เข้าร่วมมือและได้รับผลประโยชน์จากหน่วยงานนั้น ๆ

บัณฑิต : กรมอัยการมีหน้าที่เอาคนเข้าคุกเป็นความจริง
 แต่ไม่ใช่ทั้งหมด

(กฎหมายใกล้ตัว)

สอาด : กรมราชทัณฑ์มีนโยบายทำให้ก้าวหน้าไม่
 ประสงค์จะแก้แค้นแต่ประสงค์จะแก้ไข
 (กฎหมายใกล้ตัว)

มารวย : การติดตามความเคลื่อนไหวด้วยการใช้
 คอมพิวเตอร์ตรวจสอบหาสิ่งผิดปกติได้
 รวดเร็ว ต่อไปจะมีการซื้อขายด้วย
 คอมพิวเตอร์ซึ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้น
 (ตลาดหลักทรัพย์)

3.3 รายการที่มีขึ้นเพื่อเทิดพระเกียรติสถาบันกษัตริย์และประชาสัมพันธ์
 โครงการ หน่วยงาน การจัดงานไปพร้อม ๆ กัน ประกอบไปด้วยรายการในตอนเฉลิม
 พระเกียรติ 12 ส.ค. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช โครงการปลูกต้นไม้เฉลิมพระเกียรติ
 สมเด็จพระย่าของกองทัพบก มูลนิธิจุฬาราชมนตรี และบ้านวลัยรักษ์ เป็นรายการที่ใช้สถาบัน
 กษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งชื่อ โครงการ หน่วยงาน หรือการจัดงาน การพูด
 ถึงความพร้อม ที่มาของการจัดตั้งแนวทางการดำเนินงาน กิจกรรมที่จะมีขึ้นเพื่อให้
 ประชาชนเชื่อถือและให้การสนับสนุน ให้ความร่วมมือ

ชงทอง : เนื่องในวโรกาสวันประสูติที่เพิ่งผ่านพ้นไป 4
 วันมานี้ พวกเราชาวไทยทุกคนก็คงร่วมใจกัน
 น้อมเกล้าฯ ถวายชัยมงคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 พระอาการประชวร ซึ่งพวกเราต่างก็กำลังวิตกกัง
 อยู่ ได้รับทราบจากอาจารย์วิจิตรวันนั้นก็คลายใจ
 หวังว่าจะทรงพระสราญเร็ววันนี้ หวังว่ากิจการ
 ของมูลนิธิจุฬาราชมนตรี สถาบันวิจัยจุฬาราชมนตรีคงดำเนิน
 ไปด้วยดีด้วยความร่วมมือร่วมใจของพวกเราทุกคน
 (มูลนิธิจุฬาราชมนตรี)

4) รายการที่มีขึ้นเพื่อให้ตระหนักถึงปัญหา ให้ข้อคิด คือ รายการในตอนธรรมะ
 จากท่านพุทธทาส คุณภาพชีวิตกับการเป็นนิคส์ บทบาทของสตรีไทยในสังคมปัจจุบันและการอนุรักษ์
 มรดกไทย เป็นรายการที่มีเนื้อหา โดยรวมกล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นประเด็น ในการสนทนา
 อย่างกว้าง ๆ มีการพูดถึงการแก้ไขอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก เป็นการพูดถึงปัญหาอย่างผิวเผิน ไม่
 ได้อธิบายโครงสร้างของปัญหาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ

ท่านพุทธทาส : ปัญหาอยู่ที่ทุกคนรู้สึกอยู่แล้วว่า ไม่มีสันติภาพ
จะเป็นกันทั้ง โลก ทุกประเทศอย่างเดียวกัน
แต่ไม่เท่ากัน คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น... ปัญหา
เหมือน ๆ เราถือว่ามาจากต้นตอเดียวกัน คือ
เห็นแก่ตัว ซึ่งไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย
(ธรรมะจากท่านพุทธทาส)

อย่างไรก็ตามแม้ว่ารายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองจะมีเนื้อหาสาระหลากหลาย
แต่การจะทำความเข้าใจสารที่รายการนำเสนออย่างลึกซึ้งและเข้าใจถึง "นัย" ที่แท้จริงนั้น
ไม่สามารถจะกระทำได้โดยการฟังอย่างผิวเผิน นอกจากการพิจารณาและวิเคราะห์ในส่วน
ของรูปแบบที่จะช่วย อธิบายในระดับหนึ่งแล้ว "ภาษา" ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของเนื้อหา
รายการจะเป็นส่วนที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจวัตถุประสงค์ และสิ่งที่ซ่อนเร้นมากับข้อความ
คำพูดที่แสดงมา ในอีกลักษณะหนึ่ง สำหรับรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองซึ่งมีรูปแบบการนำ
เสนอ ในลักษณะการอภิปราย ไม่มีการแสดงออกหรือเคลื่อนไหว ดังนั้น คำพูด หรือ ภาษาพูด
ที่วิทยากรและผู้ดำเนินรายการเสนอผ่านทางรายการจึงเป็นองค์ประกอบหลักที่สามารถนำมา
วิเคราะห์ เพื่อให้เห็นถึงความหมายที่แท้จริงที่ซ่อนเร้นแอบแฝง ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ลักษณะของเนื้อหา ภาษาที่ใช้อยู่เสมอ ๆ ในรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง

1) ภาษาที่ใช้ในรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองเป็นภาษาราชการ หรือค่อนข้าง
จะเป็นทางการสูง การใช้คำพูดที่แสดงความสุภาพ ยกย่องและให้เกียรติวิทยากร ผู้ดำเนิน
รายการและผู้เข้าชมรายการ การหลีกเลี่ยงคำในภาษาอื่น ไม่พูดศัพท์วิชาการ หรือศัพท์
เทคนิค ถือเป็นความพยายามที่จะทำให้รายการง่ายต่อความเข้าใจ เนื่องจากมีผู้ชมรายการ
หลายระดับและเป็นการสร้างภาพพจน์ให้รายการเรียบง่าย และราบรื่นด้วยคำพูดที่ไพเราะ
ไม่ขัดหู และไม่ยากเกินกว่าความเข้าใจของคนทั่วไป อย่างไรก็ตาม การใช้ภาษาที่ค่อนข้าง
เป็นทางการนี้บางครั้งในตัวมันเองก็เป็นเรื่องที่เข้าใจยาก เพราะเป็นภาษาการบริหาร
(administrative language) ซึ่งเป็นถ้อยคำที่เต็มไปด้วยความกำกวม พบมากใน
ตอนที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ผลงานของรัฐบาล

อารีย์ : ผมขออนุญาตตอบ ไม่ว่าจะ เป็นห้างร้าน
บริษัทเอกชน หรือประชาชน ตามระเบียบนี้
กำหนดว่าทั้งประชาชน นิติบุคคล ซึ่งจะกิน
ความตามระเบียบนี้ทั้งหมด เพราะฉะนั้น

ไม่ว่าจะเป็นบริษัทถ้าขอรับบริการ ถ้าเขาทำได้
ภายใน 1 วัน ถ้าในระเบียบไม่ได้กำหนดไว้
เขาต้องทำให้ถ้าในระเบียบกำหนดไว้ คือไม่
สามารถทำการเสร็จใน 1 วันได้ ทางบริษัท
ก็จะรู้ว่าภายในกี่วัน...

(รัฐกับประชาชนกับการบริการของรัฐ)

นอกเหนือจากการใช้ภาษาที่ค่อนข้างเป็นทางการเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ
และความจริงจัง ในสิ่งที่พูดแล้ว การใช้คำพูด สำนวน วลีที่มีความหมายแฝงและแนวโน้ม
ไปในทางการชักจูง ให้เห็นคล้อยตามอีกด้วย

2) การใช้ถ้อยคำ หรือคำพูด เป็นการสร้างความแพรวพราวด้วยการใช้
คำพูด สำนวน วลีที่มีความมุ่งหมายที่ตีแ่ก่กลุ่ม เป็นการเลือกสรรคำพูดที่แสดงถึงอุดมการณ์
หรืออุดมคติของกลุ่มเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและศรัทธา เป็นการกลบเกลื่อน ป้องกัน
ความเข้าใจของประชาชนให้เห็นว่า ไม่มีอะไรแอบแฝงอยู่ และให้ประชาชนเห็นว่ากลุ่มซึ่ง
ในที่นี้หมายถึงรัฐบาล เป็นหลัก เพราะเป็นกลุ่มที่เป็นเจ้าของรายการทางอ้อมนั้นมีความชอบ
ธรรมและจริงจังจริงใจในการบริหารราชการ ซึ่งโดยส่วนใหญ่คำพูด หรือสำนวนที่พบมา
ในรายการในลักษณะนี้มักจะเป็นการแสดงถึงอุดมการณ์ และความตั้งใจดีของผู้พูดซึ่งเป็น
ตัวแทนของรัฐ ที่อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นการอ้างอิงสถาบันซึ่งเป็นสัญลักษณ์
ของประเทศ เพื่อแสดงถึงเจตนารมณ์อันดีของรัฐบาลที่เป้าหมายเพื่อประชาชนเป็นหลัก

กร : แต่ว่าตรงน้อยากเงินว่าขึ้น 2-3 บาทให้
ตรงกับความจริงหรือขึ้น 30 สต. อย่าง
คราวที่แล้วก็ขอให้เข้าใจเจตนารมณ์ของ
กรม . พังเสียงประชาชนว่าอะไรควรเป็นอะไร

(สถานการณ์น้ำมัน)

สนั่น : จุดสำคัญที่สุดคือ ต้องเคลียร์กับประชาชนใน
พื้นที่ให้ได้ อย่าให้ประชาชนเดือดร้อน...
เมื่อซักถามเรียบร้อยแล้วว่า ไม่มีปัญหา
ประชาชนนะ แล้วผมก็เซ็น ผมก็จำไม่ได้
ว่าผมเซ็นให้คุณกิตติคนเดียวในพื้นที่ถึง 8 ราย
ผมก็จำไม่ได้

(ปัญหาและการแก้ไขการบุกรุกทำลายป่า)

นอกจากนี้การใช้คำพูดที่แสดงความเป็นห่วงประชาชน และถ้อยคำที่แสดงถึงความเห็นพวกเดียวกัน เช่น พี่น้องประชาชน เรา เป็นต้น ก็นับเป็นจุดยืนที่ทางฝ่ายรัฐบาลยึดถือและแสดงออกมาทางคำพูดที่ใช้

กร : ผมอยากให้พี่น้องประชาชนคนไทยได้เห็น และ
มั่นใจในระบบเศรษฐกิจน้อย ก็ตรงนี้เราผ่าน
กันมาแล้ว วิกฤตการณ์ผ่านมาแล้ว เมื่อหลังปี
2524 เศรษฐกิจ ภาวะต้องเจริญขึ้น 2529-2532
ขอให้เข้าใจ เราได้เคยอยู่เคียงบ่าเคียงไหล่
ฝ่าอุปสรรคมาด้วยกัน

(สถานการณ์บ้านกัน)

การใช้ถ้อยคำที่สวยหรู กระตุ้นอารมณ์ความรู้สึก เพื่อให้เกิดอารมณ์ร่วมและ
คล้อยตาม

เจ้ากรรม : การเกณฑ์ทหารไม่ใช่ เรื่องที่น่าวิตกหรือ
น่ากลัว ไม่ใช่เรื่องที่ถูกเอาไปข่มหรือ
ขู่ขึง หรือฝึกลูกอย่างหนักหน่วงขึ้นชีวิต
ลำบากยากเย็นอะไรหนักหนา แต่มันเป็น
เรื่องลูกผู้ชายที่ต้องรับ ใช้ชาติตามกฎหมาย
และตามความสำนึกของการเกิดมาเป็นลูกผู้ชาย

(การเกณฑ์ทหาร)

การใช้ถ้อยคำ สำนวนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาเสียง โฆษณาชวนเชื่อ หรือให้
ความน่าเชื่อถือ สร้างคะแนนนิยมให้แก่ตน คนพูด นักการเมือง กลุ่ม ซึ่งในที่นี้ได้แก่
พรรคการเมืองหรือรัฐบาล ซึ่งพบมากในตอนที่มีรัฐมนตรีเป็นวิทยากรในรายการทุก ๆ
ตอนไม่ว่าจะเป็นการหาเสียงโดยตรงในตอนพบผู้สมัคร กทม. เขต 2 หรือการหาเสียง
ทางอ้อมด้วยการประชาสัมพันธ์ตนเอง ผลงานที่ทำหรือการแก้ไขภาพพจน์ทางลบของ
รัฐมนตรีบางกระทรวงเพื่อเรียกคะแนนนิยม และความศรัทธากลับคืนมาแก่สถานะของ
นักการเมือง พรรคการเมืองและรัฐบาลในเวลาเดียวกัน

อมเรศ : นายกฯ และอาจารย์ศีกฤทธิ เป็นห่วงว่า
2 กลุ่มที่เดือนร้อนมาก คือ เกษตรกรฯ และ
คนจนในเมือง กระทรวงพาณิชย์จะช่วยอย่างไร
(สินค้าราคาแพง)

ประมวล : วิธีการบริหารงานระบบนี้ สมัยนี้โดยเฉพาะ
เรื่องการเงินแล้ว อย่าไปตั้งแง่แสบงอนกัน
โดยเฉพาะผมนั่นมันมาจาก สส. อาจารย์
จะใช้อะไรก็ได้ ทุกคนจะใช้อะไรก็ได้เพราะ
ว่าเราพร้อมที่จะมารับใช้ เราพูดจากับเค้า
เราเชื่อว่ามันเป็นจริงอย่างนั้น
(การแก้ไขปัญหาการเงินของประเทศ)

สนั่น : พรรคประชาธิปัตย์เคยเป็นผู้ยิ่งใหญ่ใน กทม.
จนเหลือหัวหน้าพรรคคนเดียวก็เคยมาแล้ว
การเมืองไม่แน่นอน เจตนาหรืออุบายการ
พรรคการเมืองอยู่ตรงไหน ผมเองคุณสิทธิชัย
ก็รู้ว่าเป็นคนพูดอะไรตรงไปตรงมา ไม่สามารถ
โยนอะไรให้ใครได้ ผมต้องกราบเรียนพี่น้อง
ประชาชนว่าให้ความเป็นธรรมแก่ผมบ้าง
(ปัญหาและการแก้ไขการบุกรุก ท้าลายป่าไม้)

3) การให้เหตุผล รายการสนทนากับชาวบ้านเมืองเป็นรายการที่มีรูปแบบของการ
สนทนาอภิปรายตอบข้อซักถาม เหตุผลจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้ตอบคำถามต้องให้ความสนใจเพราะ
ในปัจจุบันคนเรามีโอกาสรับข้อมูลข่าวสารจากหลายทิศทาง การต้องเผชิญกับเหตุการณ์ความ
ซับซ้อนของสังคมทำให้คนรู้จักคิด วิเคราะห์เพื่อหาสิ่งที่ดีที่สุดในแก่ตนเอง โดยเฉพาะในสังคม
ประชาธิปไตยที่การบังคับหรือใช้กำลังบีบบังคับให้อยู่ในกรอบที่ผู้ปกครองวางไว้นั้นเป็นไปได้ คน
จะเชื่อและยอมรับมาปฏิบัติอย่างยินยอมพร้อมใจจึงต้องอาศัยความสมัครใจที่เชื่อว่าเป็นเช่นนั้น
การใช้เหตุผลก็นับเป็นปัจจัยที่สำคัญ ที่จะทำให้เกิดการยอมรับและคล้อยตามสิ่งที่เสนอมานตลอด
จนทำให้เกิดการตัดสินใจไปในทางใดทางหนึ่ง ซึ่งรายการที่นำมาศึกษานี้ก็เต็มไปด้วยการใช้
เหตุผลในลักษณะต่าง ๆ กันที่ล้วนแล้วแต่มีจุดมุ่งหมาย คือ ให้นำหนักแก่สิ่งที่พูด ให้มีความน่าเชื่อถือ
เป็นการให้ข้อสนับสนุน (justify) สิ่งที่ถูกพูดหรืออีกนัยหนึ่ง คือ รัฐบาลที่ได้ทำไปแล้วถูกต้อง
และควรจะเป็นเช่นนั้น

ก. การเสนอข้อเท็จจริงแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ เป็นการเลือกหรือเน้นบางเรื่องและไม่พูดถึงอีกด้านหนึ่งเป็นการให้เหตุผลด้านเดียว ซึ่งถ้าคนฟังหรือชมรายการไม่มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องที่ถูกกละเลย ไม่นำมาพูดถึงอาจจะเห็นคล้อยตามคำพูดที่วิทยากรนำเสนอได้ไม่ยากนัก

กร : อยากให้พี่น้องประชาชนคนไทยได้เห็นข้อเปรียบเทียบว่า เบนซินชนิดพิเศษเราซื้อ 8.75 บาท สิงคโปร์ซึ่งเป็นประเทศมีโรงกลั่นมากที่สุดในภูมิภาค ซึ่งขายกันเอง คนสิงคโปร์ใช้น้ำมันลิตรละ 20.70 บาท มาเลเซียที่ใช้น้ำมันลิตรละเพียง 10 บาท ประเทศไทยก็ใช้น้ำมันจากมาเลเซีย คนมาเลเซียยังใช้น้ำมันแพงกว่าเราตั้งเกือบ 2 บาท สิ่งเหล่านี้มาเปรียบเทียบให้ดู (สถานการณ์น้ำมัน)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการเปรียบเทียบราคาน้ำมันของประเทศไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ โดยพยายามจะบอกว่าการใช้น้ำมันในประเทศไทยมีราคาถูกกว่าประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นผู้ผลิตน้ำมัน แต่ในทางกลับกัน เรื่องของค่าครองชีพที่แตกต่างของประเทศทั้ง 3 ก็ถูกละเลยไปไม่พูดถึง เป็นต้น

ข. การให้เหตุผลโดยเปรียบเทียบให้เห็นว่าใคร ๆ ก็เป็นอย่างนั้น ไม่ใช่เฉพาะประเทศไทย เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นทั่วไป ไม่ใช่เรื่องที่ร้ายแรง

ชาติชาย : ดั้งเดิมรายได้ของเราจึงไม่คุ้มกับรายจ่ายมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว เช่นเดียวกับนานาประเทศ ที่ถือว่ารถไฟเป็นสาธารณูปโภค บริการประชาชนผู้มั่งรายน้อย และค่าก็ขาดทุนเหมือนกัน อย่างญี่ปุ่นที่เราเห็นกิจการรถไฟรุ่งเรือง ค่าก็ขาดทุนมาเป็นเวลา 20 ปี เหมือนกับปีละ 4 แสนกว่าล้านบาท อังกฤษ 5 พันกว่าล้าน เยอรมัน 5 หมื่นกว่าล้าน ออสเตรเลีย 2 พันกว่าล้าน ทุกประเทศขาดทุนหมด

(การรุดไฟกับการแก้ไข้ปัญหา)

ค. การให้เหตุผลโดยอ้างความจำเป็น ประโยชน์ ผลดีที่จะเกิดขึ้น เป็นการยกเหตุผลหลายด้านมาอ้างอิงให้เห็นว่าควรจะเป็นเช่นนั้น โดยไม่พูดถึงผลเสียหรือผลกระทบในทางลบที่อาจจะเกิดขึ้นเลย ซึ่งการให้เหตุผลในลักษณะนี้พบมากในตอนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายที่จะนำมาใช้ของรัฐบาล เช่น พรบ.ประกันสังคม กฎหมายแรงงาน ภาษีมูลค่าเพิ่ม และรัฐกับประชาชนกับการบริการของรัฐ

วัฒนา : แต่บ้คนส้ภาวะและสิ่งแวดล้อมมันันอ้านวยแล้ว
สาเหตุเนื่องจากเราต้องยอมรับว่า เมื่อเรา
อยากให้ประเทศของเรามีความมั่นคง เศรษฐกิจ
ดีเป็นศึคส์ ผมขอเรียนว่า เรื่องขวัญ กำลังใจสำคัญ
และในปัจจุบันรัฐบาลมีแผนพัฒนาประเทศให้เป็น
อุตสาหกรรมใหม่ และได้กระจายอุตสาหกรรม
ไปตามชนบทตามภาคต่าง ๆ ผมว่าถึงเวลาแล้ว

(พรบ.ประกันสังคม-กฎหมายแรงงาน)

ง. คนจำนวนมากยอมรับการตัดสินใจของคนอื่น ๆ โดยเฉพาะถ้าเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในการอธิบายหรือให้เหตุผลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งวิทยากรในรายการแต่ละตอนส่วนใหญ่ก็เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในวงกว้างอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับจากชื่อเสียง จากหน้าทีการทำงาน จากผลงาน จากสถานภาพ ดังนั้นจึงพบอยู่เสมออีกก็มักจะมีการแสดงให้เห็นว่าเรื่องที่นำมาพูดนั้นอยู่ในความรับผิดชอบและการดูแลตั้งแต่ต้น ซึ่งในทางหนึ่งก็เป็นการให้หน้าหน้าที่พูดที่มีความเป็นไปได้ และเป็นการให้เครดิตแก่ตัวผู้พูดด้วยในอีกทางหนึ่ง

วิจารณ์ : แต่ผมก็ตั้งใจครับ ผมเฝ้าติดตามดูความเติบโต
ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนมา 20 ปี อย่าง
ต่อเนื่อง เพราะผมทำเรื่องนี้ตลอด ก็เป็นที่
น่ายินดีว่าการยอมรับดีขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนหนึ่ง
ก็มาจากการที่สถาบันเอกชนเอง ได้พิสูจน์ คือ
บัณฑิตของเอกชนนั้นออกไปแล้วปฏิบัติงานได้ดี
เท่ากัน หรือดีกว่า ในบางกรณีกับบัณฑิตของสถาบันอื่น
(อุดมศึกษาไทยให้โอกาส)

4) นอกจากการให้เหตุผลในลักษณะต่าง ๆ แล้วพบว่า การให้ข้อมูล ในลักษณะ ตัวเลข สถิติ การบรรยายประกอบการยกตัวอย่าง เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจน และ สันนิษฐานเหตุผล ตัวที่นำเสนอก็มีอยู่เสมอ

ธีระ : (เชื้อไวรัสโรคเอดส์)...แพร่เมื่อ 2527
แพร่มากขึ้นติดต่อรวดเร็ว 15 สิงหาคม มี
ประมาณ 20,716 คน ผู้ติดเชื้อต่อไปใน
อนาคตมีปัญหบางประการ ภูมิคุ้มกัน
ถูกเชื้อเอดส์ทำลายให้บกพร่อง ในแต่ละปี
5-6% ภายใน 8 ปี ครึ่งหนึ่งของผู้ติดเชื้อ
มีอาการเป็นเอดส์จะตายภายใน 1 ปี
เพราะไม่มียาและวัคซีน
(บ้านวลัยรักษ์)

การอธิบายโดยการใช้นานวนเปรียบเทียบความเหมือน และความแตกต่าง ซึ่งอยู่ใน
รูปของการอุปมา การยกตัวอย่างจะช่วยในการอธิบายให้เห็นภาพและเกิดความเข้าใจมากขึ้น

สุภัทรา : เรารู้ว่าประชากรโลกหรือของไทย
ผู้หญิงครึ่งผู้ชายครึ่ง เปรียบเทียบกับ
เครื่องบิน ผู้หญิงเครื่องบินครึ่งหนึ่ง
ดับไปก็คงบินไม่ได้แน่ ผู้หญิงมีส่วนทำให้
บ้านเมืองไปข้างหน้าหรือถอยไปข้างหลัง
ได้ เพราะฉะนั้นผู้หญิงก็เป็นเรื่องบ้านเมือง
สังคม ไม่ใช่เรื่องของผู้หญิงเท่านั้น
(บทบาทสตรีในสังคมไทย)

5) การสร้างความมั่นใจ ศรัทธาให้เกิดแก่รัฐบาลด้วยการนำเสนอผลงานของ
รัฐบาล การสัญญา หรือให้คำมั่น คำรับรองในการที่จะแก้ไขปัญหาด้วยมาตรการต่าง ๆ ซึ่ง
จะมีความเป็นจริงเป็นจัง และน่าเชื่อถือตลอดจนการเน้นหนักการประชาสัมพันธ์หน่วยงาน
ผลงานของหน่วยงานราชการอยู่ตลอดเวลา

ผู้ดำเนินรายการ : ท่านอธิบดีกรมโยธาฯ รับปากได้มัยว่า
ต่อไปรถเถื่อนจะมึน้อยลงไม่คาดคั้นว่า

จะต้องหมดไป

อธิบดีกรมโยธาธิการ : คิดว่าต้องน้อยลง การประชุมหารือ
หลายฝ่าย

(อุบัติภัย ใกล้เคียง)

ประมวล : วิธีการเกินภาษีไม่ใช่ว่ารัฐบาลจะไปมุ่งหน้าเก็บ
แต่ภาษี อย่าให้เขาเดือนร้อนพูดจาใหม่สัมมาคารวะ
แล้วก็ถามเขาด้วย ที่มีข้อข้อที่ท่านไม่สบายใจ เป็น
เพราะอะไร แต่ตรงกันข้ามผมจะถามมาก่อนคิด ก่อนที่
จะสั่งการลงไป ก็จะต้องเร่งรัดอย่างนั้นอย่างนี้ ผมได้
ปรับอัตราภาษีที่เข้าข้อบางส่วนให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม
คือ ลดภาษีให้เป็นของขวัญปีใหม่ให้แล้ว

(การแก้ไขปัญหาการเงินของประเทศ)

ในขณะที่เดียวกันนอกจากจะพูดถึงแต่สิ่งที่ดี ๆ มาตรการที่สวยหรู แผนหรือนโยบายที่
ดูเป็นจริงเป็นจัง ผลงานที่ได้กระทำลงไปเพื่อสร้างภาพพจน์ที่ดี และเสถียรภาพแก่ผู้ปกครองแล้ว
ในกรณีที่เกิดเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของการปกครอง หรือเกิดปัญหาที่มีความ
ละเอียดอ่อนและเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง การยอมรับผิด หรือการพูดถึงปัญหา
อย่างเจาะลึกเพื่อหาต้นตอของสาเหตุ หาผู้รับผิดชอบอย่างแท้จริงนั้นก็ไม่มีพบในรายการเลย
เท่าที่เห็นได้ในรายการคือ การออกมาย้ำแรงในลักษณะการแก้ตัว หรือมีความรับผิดชอบ หรือ
เสียงที่จะตอบตรง ๆ หรือมีจะนั้นก็จะเป็นการยกเหตุผลในเรื่องข้อจำกัดมาอธิบายให้เห็นว่า
ปัญหานั้น เกิดจากข้อจำกัดนานาประการที่ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดัง ๆ ได้ เช่น การ
อ้างข้อจำกัดในเรื่องกฎหมายที่ทำให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติทำงานได้ไม่เต็มที่
เชิงซ้ำ

ตัวอย่างการเสียงตอบคำถามตรง ๆ

เจิมศักดิ์ : ลดภาษีแต่ว่าได้ภาษีเพิ่มขึ้น ทำไมถึงเกิด

ประมวล : อาจารย์ต้องจ่ายค่าเทอมผมซิ อันนี้เป็น
เทคนิคการบริหารมาเปิดเผยกัน ผมก็
เปิดเผยได้แต่ไม่หมดหรอก ไอ้เทคนิค
การบริหารนี้

เจิมศักดิ์ : ไม่ทราบจะบอกให้ผมฟัง

**ประมวล : ก็บอกได้แต่ว่ามันเป็น เรื่องของการบริหาร
ทำอย่างไรให้เจ้าหน้าที่กระทรวงการคลัง
หมั่นคนรักเรา**

(การแก้ไขปัญหาการเงินของประเทศ)

นอกเหนือจาก เรื่องของผู้ส่งสารและสารที่มีความสำคัญในการศึกษาครั้งนี้แล้ว ช่องทางหรือสื่อที่นับเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญเพราะสารจะ ไปถึงเป้าหมายได้ โดยอาศัยช่องทางลักษณะอื่น ๆ ซึ่งมีคุณสมบัติและความได้เปรียบเสียเปรียบแตกต่างกัน ดังนั้นการพิจารณาในเรื่องนี้จึงถือเป็นส่วนประกอบที่จะทำให้เข้าใจวัตถุประสงค์และบทบาทของรายการสนทนากับหมู่บ้านเมืองยั้งขึ้น

3. ช่องทางการสื่อสาร

ช่องทางการสื่อสารเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้การสื่อสารนั้นมีประสิทธิผล เพราะผู้ถ่ายทอดต้องอาศัยสื่อเป็นช่องทางนำสารไปสู่ผู้รับอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการสื่อสารที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ การใช้สื่อสารระหว่างบุคคลนั้นทำได้อย่างมีข้อจำกัดเมื่อเทียบกับการสื่อสารมวลชนที่สามารถสื่อสารไปยังประชาชนจำนวนมากพร้อมกัน ในเวลาใกล้เคียงกัน โดยกลุ่มผู้รับสารอาจจะอยู่กระจัดกระจายในที่ต่าง ๆ มีความหลากหลาย และแตกต่างกันไป สำหรับรายการสนทนากับหมู่บ้านเมืองยั้งเช่นเดียวกันที่มีกลุ่มเป้าหมายได้แก่ประชาชนทั้งประเทศหรือผู้รับสารจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ดังนั้นการใช้ช่องทางการสื่อสารจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มผู้รับอยู่ไม่น้อย ซึ่งเราสามารถวิเคราะห์ห้วงองค์ประกอบของช่องทางการสื่อสารของรายการนี้ได้ว่ามีลักษณะอย่างไร และน่าที่จะก่อให้เกิดประสิทธิผลแค่ไหน โดยแยกพิจารณาออกเป็น

1). **ลักษณะของสื่อ** รายการสนทนากับหมู่บ้านเมืองยั้งเป็นรายการที่จัดขึ้นเพื่อออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อสารมวลชนประเภทหนึ่ง เป็นที่ทราบกันดีว่าวิทยุโทรทัศน์ เป็นสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลมากที่สุดเมื่อเทียบกับสื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือภาพยนตร์ เนื่องจากมีคุณสมบัติที่ได้เปรียบตรงที่สามารถบ่อนข่าวสารให้แก่ประชาชนได้ทั้งทางตาและทางหูพร้อม ๆ กัน ทำให้ผู้รับเกิดความเข้าใจได้เร็วขึ้น ถูกต้องแม่นยำขึ้น ถ้าภาพและเสียงนั้นมีความสอดคล้องและสื่อความหมายไปด้วยกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งธรรมชาติของมนุษย์นั้นจะเกิดความเข้าใจและประทับใจในสิ่งที่เห็นรูปธรรมจากโทรทัศน์ได้แน่นแฟ้นและยาวนานกว่าสิ่งที่เห็นนามธรรม ผู้รับที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ก็สามารถรับรู้และเข้าใจในสิ่งที่โทรทัศน์เสนอได้มากกว่าสื่อสิ่งพิมพ์ ขณะเดียวกันในปัจจุบันโทรทัศน์

มิใช่เป็นสื่อของคนที่มีฐานะดังเช่นในอดีตอีกต่อไป โทรทัศน์ได้แพร่กระจายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ จนแทบจะกล่าวได้ว่าที่ใด ไฟฟ้า ไปถึง ที่นั่นก็สามารถรับรู้ข่าวสารข้อมูลจากจอ คุ้สี่เหลี่ยมผืนผ้านี้ได้เหมือน ๆ กัน

นอกจากนี้การที่รายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง เป็นรายการประเภทอภิปราย แสดงความคิดเห็นที่มีเนื้อหาเชิงวิชาการ การเลือกสื่อโทรทัศน์ในการนำเสนอ ก็ดูจะ เหมาะสมกว่าการใช้สื่อมวลชนประเภทอื่น เพราะโทรทัศน์มีคุณสมบัติหรือลักษณะบาง ประการที่เอื้อต่อการเป็นสื่อเพื่อแสดงความคิดเห็น คือ

ก. การเสนอได้ทั้งภาพและเสียง การที่ผู้รับสามารถรับรู้ได้ทั้งจากภาพและได้ ยินเสียงนั้นมีส่วนจูงใจทำให้เกิดความสนใจ ความตั้งใจชม รับรู้ ลดความน่าเบื่อของ เนื้อหา และอาจโน้มน้าวให้เกิดความคล้อยตาม เชื่อถือ ผู้ดำเนินรายการสามารถ ชักถามวิทยากรให้ผู้ชมได้รับฟังลีลาการพูด ได้เห็นสีหน้าท่าทางประกอบการตัดสินใจว่า ควรจะเชื่อหรือไม่

ข. ความน่าเชื่อถือ โทรทัศน์เป็นสื่อที่ประชาชนให้ความเชื่อถือ เพราะผู้ชมเกิด ความมั่นใจและเชื่อว่าภาพที่เห็นและเสียงที่ได้ยินประกอบนั้นเป็นจริง ไม่โกหก

ค. ความจับใจรวดเร็ว โทรทัศน์เป็นสื่อที่สามารถถ่ายทอดเหตุการณ์ ที่น่าสนใจ การแสดงความคิดเห็น ในประเด็นหรือ เรื่องที่สำคัญได้ทันท่วงที ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ

2). สถานีที่ออกอากาศ สำหรับในเรื่องนี้จากการที่รายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง เป็นของกองทัพบกซึ่งเป็นเจ้าของสถานีโทรทัศน์ถึง 2 สถานีจากที่มีทั้งหมด 5 สถานีนั้น ทำให้ รายการนี้สามารถออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ของกองทัพบกทั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 และช่อง 7 ซึ่งไม่มีรายการปกติใดทำได้ เนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง และไม่คุ้มทุน

นอกจากรายการนี้สามารถออกอากาศได้ทั้ง 2 สถานี ในวันและเวลาเดียวกันแล้ว วันเวลาในการออกอากาศก็สามารถเลือกได้ตามความต้องการ ซึ่งจากการที่สถานีโทรทัศน์ ทั้ง 2 นี้สามารถแพร่ภาพออกอากาศส่งสัญญาณผ่านดาวเทียมไปยังสถานีเครือข่ายทั่วทุกภูมิภาค ของประเทศไทยได้พร้อมกัน ประชาชนทั่วประเทศจึงสามารถรับชมรายการนี้ได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ในบางครั้งในกรณีที่ เป็นเรื่องริบด่วน และสำคัญต่อความมั่นคงของรัฐบาล รายการนี้ ก็สามารถออกอากาศได้พร้อมกันหมดทุกสถานีทาง โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย ซึ่งที่เป็นเช่นนี้ได้เนื่องจากระบบการกระจายเสียงของไทย มีลักษณะที่ถูกควบคุมเป็นลำดับขั้น จากรัฐบาล และจากหน่วยราชการที่เป็นเจ้าของกิจการโดยมี กบว. ทำหน้าที่เป็นผู้กำหนด นโยบายให้แก่สถานีทั้งหมด การดำเนินรายการของสถานีโทรทัศน์จึงมีลักษณะที่ถูกควบคุมเพื่อ

สนองนโยบายของรัฐ หรือรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลค่อนข้างสูงแม้จะไม่เห็นเด่นชัดนักในเวลาปกติและถึงแม้ว่ากองทัพจะเป็นเจ้าของสถานี แต่การที่กองทัพเป็นกลไกของรัฐ จึงต้องให้ความสำคัญสนับสนุนต่อรัฐ เช่น ในวันที่ 23 กันยายน 2533 ประชาชนจะได้ชมรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองตอนสถานการณ์น้ำมันพร้อมกันทั่วประเทศ เพราะออกอากาศทุกสถานีในเวลาเดียวกัน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ผู้ชมก็ไม่มีสิทธิเลือกรับสารจากทางสถานีอื่น ๆ นอกจากจะปิดรับหรือเปิดรับสื่ออื่นแทน

3) วันเวลาออกอากาศ การสื่อสารมวลชนให้ประสิทธิภาพ คือการเลือกใช้สื่อเพื่อให้ไปถึงกลุ่มเป้าหมายให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพราะยังมีผู้ชมมากเท่าใดก็เท่ากับบรรลุตามวัตถุประสงค์ ดังนั้น การเลือกวันเวลาออกอากาศที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายจะทำให้สารนั้น ไปยังผู้รับสารได้ตามความต้องการ ซึ่งจากการสำรวจวิจัยพบว่าเวลาที่คนส่วนใหญ่เปิดรับโทรทัศน์มากที่สุดคือ ช่วงเวลาประมาณ 20.00 - 22.00 น. เนื่องจากเป็นเวลาที่ประชาชนกลับจากการทำงาน และใช้เวลาพักผ่อนด้วยการชมโทรทัศน์เป็นการคลายความเครียดและความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจากภารกิจทั้งปวง เพราะฉะนั้น ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้จึงถือเป็นเวลาที่ดีที่สุด (Prime Time) ที่มีคนหลายกลุ่มให้ความสนใจ รายการโทรทัศน์ในช่วงเวลาหลังข่าวจึงมักเป็นรายการที่แต่ละสถานีต่างแข่งขันกันเพื่อแย่งชิงความนิยมจากผู้ชม เห็นได้จากเป็นช่วงเวลาที่มีอัตราโฆษณามีราคาสูงสุด เพราะผู้โฆษณาเห็นว่าสามารถเข้าถึงกลุ่มคนได้มาก

สำหรับรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองก็เป็นอีกรายการหนึ่งที่ยึดเวลาหลังข่าวแพร่ภาพมาตั้งแต่เริ่มแรกโดยออกอากาศทาง ททบ.5 เวลาประมาณ 21.00 น. และช่อง 7 เวลา 20.30 น. มีผลทำให้รายการหลังข่าวของ ททบ.5 ตามปกตินั้นถูกตัดออกไป ส่วนรายการข่าวของช่อง 7 สิ่ นั้นก็ถูกตัดเวลาเช่นกัน โดยเหลือเวลาออกอากาศเพียง 1 ชั่วโมง จากเดิมที่ใช้เวลา 1.30 ชั่วโมง และเลื่อนรายการละครหลังข่าวให้เข้าไปกว่าเวลาปกติประมาณ 15 นาที

การที่รายการนี้เป็นของกองทัพซึ่งเป็นเจ้าของสื่อ จึงสามารถเลือกวันเวลาออกอากาศได้ตามความต้องการ แสดงให้เห็นถึงเป้าหมายของรายการคือ คนหลากหลายกลุ่มหลายอาชีพให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของรายการ ซึ่งการเลือกใช้สื่อและเวลาในการออกอากาศจึงเอื้ออำนวยต่อการเปิดรับของคนมาก เพราะจากการที่รายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองมาคั้นรายการปกติของทางสถานี ซึ่งมักเป็นละครที่คนติดตามชมกันมาก ดังนั้นถึงแม้จะไม่สนใจที่จะติดตามชมรายการ แต่การเลือกปิดรับนั้นก็กลัวจะพลาดชมละครตอนสำคัญ ทำให้เปิดรับไปโดยปริยาย แม้จะไม่สนใจฟังนัก แต่การ

ที่ยังเปิดเครื่องรับไว้ก็อาจมีผลต่อการรับรู้และจดจำมากกว่าการไม่เปิดรับเลย

นอกจากนี้ ในส่วนของรายการอื่นที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ 3 สถานีที่เหลือนั้น เนื่องจากไม่ได้อยู่ในเครือข่ายของกองทัพบก จึงไม่ต้องแพร่ภาพรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง เว้นเสียแต่ว่าเป็นกรณีพิเศษ รายการของ 3 สถานีที่เหลือคือ ช่อง 3 ช่อง 9 และช่อง 11 จึงเป็นรายการภาคปกติซึ่งสามารถดึงดูดให้ผู้รับสารหันมาชมได้บ้างคือ รายการละครหลังข่าว ของสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 3 แต่อีก 2 รายการของ 2 สถานีที่เหลือนั้น มีเนื้อหาสาระ และรูปแบบรายการที่ไม่ได้ตรงความสนใจของคนมากนัก คือ รายการเพื่อการศึกษาของช่อง 11 และรายการบุหงารำไปของช่อง 9 ซึ่งจะมีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเจาะจงลงไป อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าสังเกตว่ามีอีกรายการหนึ่งที่ถูกจัดขึ้นมาเพื่อแข่งกับรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง เนื่องจากมีรูปแบบและเนื้อหาคล้ายคลึงกัน คือ รายการช่วยกันคิดช่วยกันทำทางช่อง 9 อสมท. ซึ่งออกอากาศในเวลาหลังข่าววันอาทิตย์ แต่ดำเนินอยู่ได้ไม่นานก็ถูกยกเลิกไปในเวลาอันสั้น

เพราะฉะนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าช่องทางการสื่อสารของรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง เอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายค่อนข้างมาก แต่การจะเข้าถึงผู้รับได้มากแค่ไหนนั้นก็ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้รับสารด้วย ดังนั้นองค์ประกอบในเรื่องของผู้รับสาร จึงมีส่วนในการวิเคราะห์ให้เห็นถึงประสิทธิภาพการสื่อสารเช่นกัน

4. ผู้รับสาร

จุดหมายปลายทางของสารที่ถูกส่งมาจากผู้ส่งสาร ซึ่งเป้าหมายในการสื่อสารแต่ละครั้งนั้นมุ่งหวังให้ผู้รับสารสนใจและเข้าใจในเนื้อหาข่าวสาร สิ่งที่ถูกส่งสารทำการส่งออกไปอย่างไรก็ตามความสามารถในการรับส่งที่ผ่านตามกระบวนการสื่อสารนั้นอาจจะไม่เต็มที่ ครอบคลุมสมบูรณ์และเข้าใจเหมือนหรือตรงกัน ไปหมด ทั้งนี้เนื่องจากผู้รับสารแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกันออกไปตามลักษณะทางประชากรศาสตร์ สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งจุดประสงค์ในการเปิดรับที่ไม่เหมือนกัน ทำให้การตีความของแต่ละคนแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ที่แต่ละคนได้เรียนรู้และพัฒนา

สำหรับผู้รับสาร "รายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง" นั้น ตามเป้าหมายของผู้จัดรายการที่ได้แสดงไว้ทั้งจากข้อเขียน ในหนังสือครบปีที่ 32 ของ ททบ.5 และจากคำให้สัมภาษณ์ของ พล.อ.อรุณ ปรีวัติธรรม เองก็ต้องการให้รายการนี้เข้าถึงประชาชนกลุ่มต่าง ๆ มากที่สุดคือ ให้เป็นรายการที่กว้างขวางให้สาระประโยชน์และความรู้แก่ประชาชน รายการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชาติ ขจัดการแตกแยกและประสาน

ประโยชน์ของทุกฝ่าย ซึ่งถ้ายังเข้าถึงประชาชนให้ได้มากเท่าไรก็จะมีแนวโน้มที่จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์มากขึ้นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เมื่อผู้จัดทำรายการเป็นเจ้าของสื่อ จึงสามารถเลือกวันและเวลาออกอากาศให้มีประสิทธิภาพเป็นไปตามความต้องการได้ง่าย

ดังนั้นรายการนี้จึงมีวันออกอากาศในทุกวันอาทิตย์ เวลาหลังข่าว ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกทั้ง 2 ช่อง คือ ททบ.5 และกองทัพบกช่อง 7 ในช่วงเวลานี้ถึงได้ว่าเป็นช่วงที่ดีที่สุด เนื่องจากเป็นเวลาที่คนจะใช้เวลากับการชมโทรทัศน์มากกว่าช่วงอื่น ช่วงนี้ผู้รับสารจึงมีจำนวนมากและมีความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งในเวลาดังกล่าวรายการปกติของสถานีโดยส่วนใหญ่จะเป็นละครหลังข่าวที่ให้ความบันเทิง และค่อนข้างจะเป็นละครประเภท soap opera โดยเฉพาะละครหลังข่าวของกองทัพบกช่อง 7 ในวันหยุดสุดสัปดาห์ที่มีกลุ่มผู้ชมส่วนใหญ่ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด การที่รายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองมาคั้นรายการปกติหลังข่าวก็โดยหวังให้กลุ่มผู้ชมละครชมรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองด้วย ซึ่งเนื้อหาของรายการทั้ง 2 ประเภทมีความแตกต่างกันมาก คือ รายการบันเทิงกับรายการที่มีเนื้อหาเชิงวิชาการ คือรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองซึ่งมีรูปแบบที่ค่อนข้างจะจำเจ และเนื้อหาค่อนข้างหนักไปในเชิงวิชาการ และอาจจะยากแก่ความเข้าใจได้ถ้าไม่มีประสบการณ์หรือความรู้ความสนใจในเรื่องนั้น ๆ มาก่อน กลุ่มคนที่นิยมชมชอบละครจึงเข้าใจและตีความหมายในสิ่งที่ผู้ส่งเสนอมาให้ได้ไม่เท่ากัน และไม่เหมือนกับกลุ่มที่ชมรายการที่ให้ความรู้และติดตามข่าวสารบ้านเมืองเป็นประจำ

กระบวนการเลือกเปิดรับทางจิตวิทยามนุษย์

ก. การเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) คือ บุคคลจะเลือกรับข้อมูลข่าวสารและสื่อจากแหล่งสารต่าง ๆ ตามความจำเป็นความสนใจเพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหา หรือสนองความต้องการ

ข. การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) เมื่อเลือกเปิดรับแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจเฉพาะข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อที่มีอยู่เดิม และหลีกเลี่ยงที่จะให้ความสนใจกับข่าวสารที่ขัดแย้ง

ค. การเลือกรับรู้ (Selective Perception) บุคคลจะเลือกรับรู้และเลือกตีความข่าวสารที่ได้รับไปในทางที่สอดคล้องกับทัศนคติและประสบการณ์ที่มีอยู่ก่อน ในกรณีที่ข้อมูลข่าวสารที่ได้มาใหม่ไม่ตรงกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม ก็มักจะมีการบิดเบือนเพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้ว

ง. การเลือกจดจำ (Selective Retention) บุคคลจะเลือกจดจำเนื้อหาสาระของข่าวสารที่รับรู้และตีความแล้วในบางส่วนเก็บไว้เป็นประสบการณ์ เพื่อที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไปและทิ้งบางส่วนไป

จากกระบวนการเลือกเปิดรับข้างต้น แสดงให้เห็นว่าคนจะเลือกเปิดรับเมื่อตรงกับ ความสนใจซึ่งเนื้อหาและรูปแบบรายการที่ค่อนข้างจะเป็นอะไร ๆ ที่อาจจะน่าเบื่อ ไม่น่าติดตามในหลาย ๆ ตอนที่ผู้ชมรู้สึกว่าเป็น เรื่อง โกลดัว และไม่น่าสนใจ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ชมละคร แต่ก็อาจเลือกเปิดเครื่องรับทิ้งไว้ เพราะไม่ต้องการพลาดละครที่เข้มข้นที่จะออกอากาศในรายการต่อไปโดยไม่ให้ความสนใจหรือให้ความสนใจหรือให้ความสำคัญกับรายการนั้น ส่วนผู้ชมที่ชอบรายการที่ให้ความรู้หรือสาระนั้นมักจะมองว่ารายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองเป็นรายการที่น่าเบื่อ ไม่มีอะไรมากไปกว่าการมาพูดเพื่อโฆษณาหรือแก้ตัวมากกว่าจะเป็นรายการที่ให้ประโยชน์ หรือเนื้อหาสาระในหลาย ๆ ตอนจึงถูกมองข้าม ละเลย และไม่ให้ความสนใจเลย

อย่างไรก็ดีจากการที่สื่อสารมวลชนได้ขยายวงกว้างและเข้าถึงคนจำนวนมาก ทำให้รับรู้ข่าวสารได้รวดเร็วทำให้ผู้รับสารมีโอกาสในการพัฒนาความรู้ ความคิด และการมองปัญหา ดังนั้นในบางรายการของรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองที่เป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นประเด็นปัญหาที่คนกำลังติดตามว่ารัฐบาลจะจัดการอย่างไร กลุ่มคนก็อาจจะเลือกเปิดรับเพื่อที่จะได้ทราบว่ารัฐบาลให้ความสำคัญกับ เรื่องที่อาจจะกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนมากน้อยแค่ไหน รายการนี้ในบางตอนจึงสามารถดึงดูดความสนใจของคนจำนวนมาก (mass) ได้บ้าง แต่เนื่องจากสังคมไทยนี้มีองค์ประกอบมากมายที่ทำให้คนมีช่องว่างระหว่างกันมาก ผู้รับสารที่จะรวมกันเป็นมวลชนจริง ๆ นั้น ทำได้ค่อนข้างลำบากเพราะมีความแตกต่างกันอยู่สูง ดังนั้นการจะทำให้คนสนใจรายการที่มีรูปแบบและเนื้อหา เช่น รายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองนี้ โดยทั่วไปจึงเป็นเรื่องยาก ผู้ชมจะมีเพียงบุคคลเฉพาะกลุ่มที่ให้ความสนใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างจริงจังเท่านั้น การจะทำรายการให้เหมาะกับกลุ่มผู้ชมทั้ง 2 ระดับที่แตกต่างกันมากนั้นทำได้ยาก ยกเว้นบางเรื่องที่คนส่วนใหญ่ให้ความสนใจและส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนจำนวนมาก ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นรายการนี้ก็จะส่งผลกระทบต่อมหาชนในลักษณะต่าง ๆ กันไปตามสภาวะและลักษณะของบุคคล ในเรื่องของการเปิดรับสื่ออื่น ๆ ควบคู่กันไปหรือไม่ ลักษณะของประเด็นปัญหาซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ กรอบความคิด ตลอดจนการศึกษาและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ เช่น คนที่มีการศึกษาน้อยมีแนวโน้มจะคล้อยตามหรือเปลี่ยนความคิด เพราะสื่อมวลชนมากกว่าคนที่มีการศึกษาสูงกว่า เป็นต้น (Berelson 1948 : 350)

ดังนั้น รายงานนี้จะมีผลกระทบต่อทัศนคติ หรือความเชื่อของผู้รับสาร ในการตีพิมพ์ การเปิดรับ โดยทั่วไป โดยเฉพาะคนที่มิถุนหลัง ในเรื่องที่สนทนาน้อยและ ไม่มีข้อมูลข่าวสาร ทางอื่น ๆ มาพิจารณาประกอบมากนัก รายงานสนทนาปัญหาบ้านเมืองซึ่งมีรูปแบบที่เอื้ออำนวย ต่อการ โน้มน้าว ใจให้เกิดความคล้อยตามก็คงจะประสบความสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง

บริบททางการเมือง และสภาพแวดล้อมทางการเมือง

รายงานสนทนาปัญหาบ้านเมืองของกองทัพบกเกิดขึ้นครั้งแรกโดยการริเริ่ม ของ พล.อ.วันชัย เรืองตระกูล ในวันที่อาทิตย์ที่ 2 สิงหาคม 2524 ซึ่งตรงกับสมัยรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เป็นผู้บัญชาการทหารบกอีกตำแหน่งหนึ่ง และได้ดำเนินเรื่องมา จนถึงปี 2531 ในตอนต้น 2532 รายงานนี้ได้หยุดพักการออกอากาศชั่วคราวจนกระทั่ง ใน วันที่ 10 ธันวาคม 2532 รายงานนี้ก็ได้ออกสู่สายตาประชาชนอีกครั้งด้วยรูปแบบที่แปลกใหม่ ไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัดหลายด้านที่โดยรวมทั้งสภาพแวดล้อม และบริบททางการเมืองที่มี ผลต่อรายการในช่วงแรกก็เปลี่ยนแปลง ไปด้วย ซึ่งจากการวิเคราะห์กลับพบว่าบริบทและสภาพ แวดล้อมทางการเมือง ไม่มีผลหรือถูกหยิบยกมานำเสนอ ในรายการแต่อย่างใด

รายงานสนทนาปัญหาบ้านเมืองอยู่ภายใต้การดูแลของพระเจ้า นคนใหม่ที่ยังเป็น นายทหารที่มียศตำแหน่งสูงถึง ผช.ผบ.ทบ. ของกองทัพบกคือ พล.อ.อรุณ ปรีวัตธรรม ที่รับ เอาเจตนาารมณ์และนโยบายของ ผบ.ทบ. ในขณะนั้นคือ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ มาเป็น กรอบในการผลิตรายการมีวัตถุประสงค์โดยรวมเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างทหารกับ ประชาชน รัฐบาลกับประชาชน ความสามัคคีสมานฉันท์ระหว่างประชาชนทุกหมู่เหล่าด้วยการ ให้สาระความรู้แก่ผู้ชมในด้านสังคม จิตวิทยา เศรษฐกิจการเงิน การเมืองการปกครองใน ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตลอดจนการทหารที่เกี่ยวข้องกับความ มั่นคงของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนทั่วไป เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมาย รายงานนี้จึงมีเนื้อหาสาระ เน้นหนัก ไป ในด้านปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปกครองบ้านเมือง และการทำงานของหน่วยงานรัฐบาล ซึ่งเท่าที่ผ่านมาแม้ว่ารายการจะมีเนื้อหาส่วนใหญ่ เกี่ยวข้องกับการทำงานของรัฐบาลก็จริง แต่รายการในอดีตภายใต้ประธานคนเก่า นั้นได้ รับการวิพากษ์วิจารณ์มากกว่า เป็นเวทีที่สถาบันทหารซึ่งเป็นเจ้าของสื่อ และรายงานนี้ใช้เป็น เครื่องมือแสดงความคิดเห็นกดดันวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล เช่น ในช่วงต้นปี 2526 มีความคิดขัดแย้ง ในประเด็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญระหว่างกองทัพกับนักการเมือง ที่หาข้อสรุปไม่ได้ และรายงานนี้ในวันที่ 16 มกราคม 2526 ได้หยิบยกเอาประเด็นนี้ขึ้นมา เป็นหัวข้อ ในการสนทนา ซึ่งนายทหารระดับสูงของกองทัพหนึ่งในผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นไปในเชิงกดดันให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า

สิ่งแวดล้อมทางการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพกับรัฐบาล เสถียรภาพทางการเมืองของผู้บริหารประเทศแล้วแต่มีผลกระทบต่อเนื้อหาของรายการ อย่างไรก็ตามแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการยืนยันถึงจุดยืนของทหารว่าไม่ยุ่งการเมือง ปล่อยให้เป็นเรื่องของรัฐบาลที่จะนำเสนอสารผ่านรายการนี้ แต่จากการที่รายการนี้ยังเป็นของกองทัพ และจัดโดยคณะกรรมการจัดรายการฯ ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วก็คือ นายทหารจากกองทัพอยู่เช่นเดิม การศึกษาบริบททางการเมืองและสภาพแวดล้อมทางการเมืองว่าจะมีผลกระทบต่อเนื้อหาของรายการหรือไม่อย่างไรเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพื่อให้เข้าใจจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของรายการนี้มากยิ่งขึ้น

รายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง ในยุคปรับปรุงใหม่ เริ่มต้นอีกครั้งหนึ่งในช่วงที่รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ บริหารประเทศไปแล้ว 1 ปีครึ่งโดยประมาณ (รายการนี้เริ่มออกอากาศครั้งแรกวันที่ 10 ธันวาคม 2532 ในขณะที่รัฐบาลชุด พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เข้ารับตำแหน่งวันที่ 9 สิงหาคม 2531) และตรงกับสมัย พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เป็น ผบ.ทบ. มาแล้วเกือบครบอายุราชการ ซึ่งปัจจัยหรือสิ่งแวดล้อมทางการเมืองในช่วงเวลานี้อาจจะมีผลต่อรายการนี้สามารถดูได้ใน 2 ลักษณะต่อไปนี้

1. เสถียรภาพของรัฐบาล

รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก้าวขึ้นมารับตำแหน่งสืบต่อจากรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2531 โดยการจัดตั้งรัฐบาลผสม 6 พรรค ประกอบด้วยพรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคประชาธิปัตย์ พรรคราชฎร พรรคมวลชน และพรรคประชาธิปไตย ซึ่งเมื่อเริ่มแรกนั้นเป็นที่ชื่นชอบยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป เนื่องจาก

ก. เป็นรัฐบาลที่มีนายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งเป็นครั้งแรก จุดนี้เป็นจุดที่ถูกนำมาหาเสียงเสมอเพื่อสร้างภาพพจน์ที่ดีให้แก่รัฐบาล

ข. ประชาชนมีความเบื่อหน่ายกับบุคคลิกและรูปแบบการทำงานของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในช่วงเวลา 8 ปีที่ผ่านมา ซึ่งนอกจากไม่ค่อยพูดแล้วยังทำตัวอยู่เหนือปัญหาและความขัดแย้ง

ค. รัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เอาอกเอาใจชาวบ้านเป็นพิเศษด้วยการพยายามสร้างคะแนนนิยมเพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบว่ารัฐบาลที่นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งนั้นรู้ใจและสนองตอบความต้องการของประชาชนได้ดีกว่า ดังจะเห็นได้จากการแก้ไขปัญหาด้านแรงงาน การปรับโครงสร้างอัตราเงินเดือนข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจลดลดจนการปรับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำและการลดราคาน้ำมัน การประกาศแนวนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้าเพื่อแก้ปัญหาอินโดจีน ดังนั้นในช่วง 6 เดือนแรก รัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จึงสามารถสร้างคะแนนนิยมและฝ่าฟันมรสุมทางการเมืองไปได้ค่อนข้างจะราบรื่น

อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปปัญหาต่าง ๆ ก็เริ่มเห็นชัดขึ้น ภาพแห่งความขัดแย้ง และความแตกแยกในหมู่พรรคร่วมรัฐบาลก็ไม่อาจปกปิดไว้ได้ ไม่ว่าจะเป็นกรณีความขัดแย้ง เรื่องนโยบายต่างประเทศระหว่างพรรคชาติไทยกับพรรคกิจสังคม หรือความขัดแย้งเรื่องร่างพระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินระหว่างพรรคชาติไทยกับพรรคประชาธิปัตย์ รวมทั้งการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีหลายคนในเรื่องคอร์รัปชัน โดยเริ่มจากการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายสันติ ชัยวิรัตนะ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ที่เน้นหนักเรื่องการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบบ่อนทำลายการทุจริตคอร์รัปชันกรณีชุดเจาะบ่อนบาดาลบริเวณบ้านพักตนเอง เพื่อแก้ปัญหาหนี้ท่วมเมื่อปลายเดือนตุลาคม 2531 แต่ผลการอภิปรายก็ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง เพราะคะแนนไว้วางใจมีจำนวนมากกว่าไม่ไว้วางใจ การอภิปรายไม่ไว้วางใจครั้งที่ 2 ในระหว่างวันที่ 18-19 กรกฎาคม 2532 มีรัฐมนตรีถูกซักฟอก 4 คน เช่น พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เกี่ยวกับการจัดซื้อปุ๋ยด้วยวิธีพิเศษ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง รัฐมนตรีสำนักนายกรัฐมนตรี เกี่ยวกับการกรณีสัญญาเช่ารถไถชนและเลิกสัญญาระหว่างบริษัทลิตเติ้ลดีกับสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท. ทำให้ อสมท. เสียผลประโยชน์ที่ควรได้ไปจำนวนมาก นายสุบิน ปิ่นขยัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เกี่ยวกับสต็อกลมมันสำปะหลัง ซึ่งจากการที่นายก รัฐมนตรีไม่จัดการอย่างใดอย่างหนึ่งกับผู้ถูกกล่าวหาว่ามีพฤติการณ์ส่อไปในทางไม่สุจริต (โดยให้เหตุผลว่า ไม่มีหลักฐาน) ประกอบกับกระแสข่าวที่โจษจันกันในเรื่องการโกงกินในหมู่รัฐมนตรีมีมากขึ้นทุกที ทำให้ภาพพจน์ของรัฐบาลประชาธิปไตยตกต่ำลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับปัญหาต่าง ๆ ที่รุมเร้าเข้ามาตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักการเมืองกับนายทหารระดับสูงของกองทัพ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างมหาดไทยกับกรุงเทพมหานคร ปัญหาเงินเพื่อกับการกระจายรายได้ ปัญหาสวนป่ากิตติ แควระบมสียัด ซึ่งทำให้สถานภาพรัฐมนตรีและรัฐบาลสั่นคลอนไม่น้อย ปัญหาอุทกภัย ภัยพิบัติ และอุบัติเหตุอื่น ๆ ซึ่งทำให้ผู้คนเสียชีวิตมากมายปัญหาสินค้าราคาแพง และวิกฤตการณ์น้ำมัน การเผาตัวของนักศึกษารามคำแหงเพื่อประท้วงรัฐบาล ในขณะที่มีการโกงกิน การคอร์รัปชัน ตลอดจนข่าวในทางลบเกี่ยวกับการทุจริตมิชอบของรัฐมนตรีในโครงการใหญ่ ๆ อยู่ตลอดเวลา แม้วานายกรัฐมนตรีจะพยายามอาศัยความสามารถและความเจตน์สุจริตและการแก้ปัญหาด้วยการปลด การลาออก และการปรับคณะรัฐมนตรี โดยดึงเอาพรรคปวงชนชาวไทยเข้ามาเสริม และดึงเอาคนนอกที่มีชื่อเสียงและประวัติดีเข้ามาร่วมทีม แต่ก็มิได้ทำให้ความเชื่อถือศรัทธาที่ประชาชนมีต่อรัฐบาลโดยรวมกระเตื้องขึ้น

เพราะฉะนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่ารัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในช่วงหลัง ๆ คือตั้งแต่ปี 2532 เป็นต้นมา เริ่มเผชิญปัญหาวิกฤตศรัทธาจากปัญหาต่าง ๆ ที่รุมล้อมมากมาย โดยที่ไม่สามารถแก้ไขหรือปรับปรุงให้ดีขึ้นได้เท่าที่ควร เสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐบาลที่ไม่สามารถวัดจากความเป็นปึกแผ่นที่ได้มาจากเสียงในสภาเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับการณ์ที่ไม่

สามารถแก้ปัญหาอะไรได้ ทำให้ประชาชนเกิดความสับสนหรือเอือมระอา จึงถูกส่งคลอนอยู่ตลอดเวลาด้วยสภาพการณ์ที่พร้อมจะเป็นชนวนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาควบคู่ไปกับรายการสนทนายปัญหาบ้านเมืองที่ออกอากาศในช่วงระยะเวลาเดียวกันพบว่า เรื่องราวที่เป็นปัญหาเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดออกมาทางรายการน้อยมาก เนื้อหารายการส่วนใหญ่กลายเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป และออกจะหนักไปในด้านการประชาสัมพันธ์ โครงการและหน่วยงานมากกว่า รายการที่เกี่ยวกับ "ปัญหาบ้านเมือง" จริง ๆ นั้นมีน้อย เช่น ปัญหาการบุกรุกตัดต้นไม้และทำลายป่า สถานการณ์น้ำมัน การแก้ไขปัญหาการเงินการคลังของประเทศ ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ว่าเป็นรายการที่มีขึ้นเพื่อชี้แจงและอธิบายเหตุการณ์ที่กำลังเป็นที่กล่าวขวัญและวิพากษ์วิจารณ์ให้ประชาชนมองไปในทิศทางเกี่ยวกับให้เห็นว่า ไม่ใช่เรื่องที่รุนแรงหรือเป็นปัญหาอีกต่อไป รัฐบาลมีการเตรียมพร้อมที่จะรับมือ เพื่อสร้างและเรียกความศรัทธาให้กลับคืนมา แต่ถ้าเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับภาพพจน์ของรัฐมนตรี การทุจริตคอร์รัปชันตลอดจนการอภิปรายไม่ไว้วางใจซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดนั้นไม่พบเห็นเลยแม้แต่ตอนเดียว

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เรื่องของเสถียรภาพของรัฐบาลนั้นมีความเกี่ยวข้องกับรายการนี้คือ ในช่วงที่ศึกษานี้เป็นช่วงที่รัฐบาลกำลังเผชิญปัญหาต่าง ๆ มากมายที่ทำให้ภาพพจน์ตกต่ำลง รายการนี้เป็นช่องทางของรัฐที่จะใช้ โฉมหน้าขี้กงูให้ประชาชนเห็นถึงผลงานความตั้งใจและความจริงใจในการแก้ปัญหา ซึ่งอาจจะสรุปได้เป็น 3 ลักษณะคือ

- ก. การประชาสัมพันธ์ผลงาน หน่วยงานและโครงการต่าง ๆ ของรัฐ
- ข. ในกรณีที่เป็นปัญหาที่กำลังอยู่ในความสนใจ และเป็นทีวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางทางสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ ก็มีการพูดถึงบ้างเพื่อให้เห็นว่ารายการนี้ "ใกล้ชิดปัญหา เผชิญหน้าอย่างท้อแท้" รายการนี้ก็จะ เป็นเวทีให้รัฐมนตรี หรือเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบได้มาอธิบาย ชี้แจงข้อเท็จจริงของฝ่ายตน
- ค. ในเรื่องที่เป็นปัญหามายในคณะรัฐมนตรีเองจะ ไม่ได้รับการกล่าวถึง เพราะถือว่าทำลายเสถียรภาพ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับสถาบันทหาร

ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบ่งการบริหารประเทศออกเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ โดยมีนักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้บริหารประเทศ ดังนั้นนักการเมืองจึงถือได้ว่าเป็นผู้ที่เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมากในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย สร้างความเจริญความก้าวหน้าให้เกิดขึ้นภายในประเทศ

แต่ภายใต้ความมั่นคงของประเทศ มีอยู่หน่วยงานหนึ่งซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาความมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนและประเทศชาติ หน่วยงานนั้นก็คือทหาร และทหารนี้ก็เปรียบเสมือนรั้วของชาติ ยามสงบก็ร่วมกันพัฒนาประเทศ และยามสงครามก็ร่วมกันรบ ดังนั้นทหารก็มีความสำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่านักการเมืองเหมือนกัน เพราะบ้านเมืองจะอยู่ได้จะต้องอาศัยทหารทำหน้าที่ปกป้องคุ้มกัน เพื่อให้รอดพ้นจากศัตรูที่เข้ามาบุกรุกหรือล่วงล้ำอธิปไตย

ด้วยเหตุนี้ทั้งนักการเมืองและทหารต่างก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ต่างก็มีหน้าที่สำคัญสร้างความสำเร็จความมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนและประเทศชาติ แต่มีอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะระยะหลัง ๆ นี้ การเมืองกับทหารดูเหมือนจะมีปัญหาที่ยังไม่เข้าใจกันอยู่บ่อย ๆ หรือเปรียบนักการเมืองกับทหารเป็นขมกับบูน ที่มักจะมีเหตุขัดแย้งหรือไม่ลงรอยกันบ่อย ๆ นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา เพราะนักการเมืองไม่ว่าปัจจุบันหรืออดีต ได้ถูกรอบงำด้วยอำนาจทางทหารมา โดยตลอด ตรงจุดนี้เองที่ทำให้ นักการเมืองกับทหารบินเกลียวหรือขัดแย้งกันมาตลอด เพราะนักการเมืองเกิดความต้องการที่จะมีอำนาจในการควบคุมบริหารประเทศตามระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง เมื่อต่างฝ่ายต่างก็ต้องการที่จะเป็นผู้มีอำนาจ จึงทำให้เกิดการต่อสู้เพื่อ ใ้คนอำนาจกัน ทั้งที่ลับและที่แจ้ง มาโดยตลอด

อย่างไรก็ตามมาถึงยุคนี้ โดยเฉพาะยุคของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี ได้มีความคิดที่จะประสานความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับทหารให้เกิดขึ้น ซึ่ง พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ให้การสนับสนุนเนื่องจาก พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองที่ได้รับเสียงข้างมาก และได้รับการเลื่อนยศทหารเป็นพลเอก เพราะ พล.อ.ชวลิต ต้องการให้นายกรัฐมนตรีไม่มีปมในการที่จะบังคับบัญชาทหาร และพยายามที่จะลดบทบาทของทหารในการทางการเมืองให้ลดน้อยลงไป เพื่อที่จะได้ไม่เกิดการบินเกลียวกันขึ้นมา โดย พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม อีกตำแหน่งหนึ่ง และได้ดำเนินนโยบายให้กองทัพมีอิสระโดยเฉพาะในเรื่องการแต่งตั้งโยกย้ายนายทหารระดับสูง ปล่อยให้เป็นที่และเสนอแนะจากฝ่ายผู้นำเหล่าทัพเป็นส่วนใหญ่ ทำให้สามารถประสานประโยชน์ระหว่างกองทัพกับรัฐบาลได้ เรื่อยมาประกอบกับ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบก ในช่วงที่ศึกษานั้นก็มีแนวความคิดในลักษณะทหารประชาธิปไตยมากขึ้นซึ่งเห็น ได้จากการประกาศเจตนารมณ์ในตอนเข้ารับตำแหน่งว่าจะไม่ยุ่งกับนักการเมือง และให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในทุก ๆ ด้าน ในข้อเขียนหลายชิ้นว่า " . . . บทบาทของกองทัพที่มีต่อการเมืองจะตั้งอยู่บนพื้นฐานผลประโยชน์ของประชาชน โดยจะร่วมมือกับฝ่ายพลเรือนสมัครสมานสามัคคีไม่แบ่งแยกในอันที่จะพัฒนาระบบการปกครอง

ให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ..." ด้วยเหตุนี้จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่กองทัพจะต้องทุ่มเท สร้างสรรค์ ให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในสิ่งที่กองทัพกระทำ และมีความรู้สึกว่าเขาเป็นเจ้าของกองทัพ เพราะฉะนั้น ในสมัยแรก ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทหารกับรัฐบาลก็เป็นไปด้วยดี มีการประสานประโยชน์กันเรื่อยมา จนกระทั่ง พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เกษียณอายุราชการและออกจากความเป็นนายทหารเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2533 และเข้าร่วมรัฐบาลทันทีในอีก 3 วันต่อมา (30 มีนาคม 2533) ในตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม โดยมี พล.อ.สุจินดา คราประยูร เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งและนโยบายที่จะไม่แทรกแซงการเมืองแทน

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองสถาบันเป็นไปด้วยดีได้ไม่นานนัก และเริ่มเป็นเกลียวอีกครั้งหนึ่งเมื่อมีการพุดจากระทบกระทั้งกันระหว่างนักการเมืองกับนายทหารระดับสูงของกองทัพเริ่มต้นจากนายทรงธรรม บัญญัติ กับ พล.อ.สุจินดา คราประยูร โดยเฉพาะกรณีของ รมต.เฉลิม อยู่บำรุง ซึ่งพุดจาพาดพิงและโต้แย้งกับ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เกี่ยวกับปัญหาคอร์รัปชัน ซึ่งยังความไม่พอใจแก่นายทหารในกองทัพจำนวนมากถึงกับพากันเข้าพบ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่บ้านพักเป็นการด่วนในวันเดียวกับที่ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ยื่นใบลาออกจากทั้งสองตำแหน่งวันที่ 11 มิถุนายน 2533 และในวันที่ 13 มิถุนายน 2533 ก็เกิดเหตุการณ์ที่นำไปสู่ข้อพิพาทระหว่างนักการเมืองกับกองทัพอีกครั้ง เมื่อกองบัญชาการทหารสูงสุดโดย พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ ได้สั่งให้ยึดรถถ่ายทอติวดยุเคลียร์ที่เอนกประสงค์หรือรถโมบายยูนิตขององค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย ซึ่งรัฐมนตรีเฉลิม อยู่บำรุง เป็นประธาน โดยขอหาเป็นอันตรายต่อความมั่นคง ซึ่งทั้งองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย และกองบัญชาการทหารสูงสุด ได้ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน ตลอดจนใช้สื่อในครอบครอง ไม่ว่าจะเป็นวิทยุของฝ่ายทหาร หรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 และช่อง 9 ของ อสมท. ออกแถลงการณ์ตอบโต้กันไปมาอยู่หลายวัน จนนายกรัฐมนตรีต้องออกมาระงับข้อพิพาทให้ยุติลง ได้อีกคราวหนึ่ง

แม้ว่า พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ จะพยายามปรับระดับความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับรัฐบาลให้คืนสู่ระดับเดิมตลอดก็ตาม แต่ความตึงเครียดระหว่างทั้งสองฝ่ายก็ยังคงอยู่เพราะฝ่ายทหารโดยเฉพาะกลุ่มที่ผูกพันกับ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ยังคงเห็นว่าตราบไต่ที่ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง ซึ่งสร้างความขุ่นเคืองใจให้คนในกองทัพยังอยู่ในรัฐบาลชุดนี้ก็มีแต่จะสร้างความไม่พอใจมากยิ่งขึ้น

พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ตัดสินใจปรับคณะรัฐมนตรีจากชาติชาย 1 เป็นชาติชาย 2 เพื่อหวังจะให้สถานการณ์รัฐบาลดีขึ้น ในขณะที่ฝ่ายทหารจับจ้องดูว่านายก

รัฐมนตรีจะแก้ไขปัญหาความตึงเครียดอย่างไร แต่ก็ต้องพบกับความผิดหวัง เมื่อไม่ได้รับการตอบสนองตามสัญญาที่นายกรัฐมนตรีเคยให้ไว้ก่อนที่จะเดินทางไปเยือนสหรัฐอเมริกา เนื่องจากสถานการณ์หลายอย่างบีบคั้นจน พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ไม่สามารถปลดรัฐมนตรีที่ทหารไม่ต้องการออกไปได้

ดังนั้นหลังจากปรับคณะรัฐมนตรีครั้งที่ผ่านมา และไม่ได้สร้างความมั่นคงและเสถียรภาพของรัฐบาลตามต้องการขึ้นได้ ตรงกันข้ามกลับทำให้สถานการณ์ไม่สู้ดีนักเมื่อเกิดความแตกแยกภายในรัฐบาลรุนแรงขึ้น อีกทั้งปัญหาอบด้านที่มารุมเร้าไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ และปัญหาการขึ้นราคาน้ำมันที่สำคัญที่สุดที่ความชอบธรรมและเสถียรภาพของรัฐบาลชุดนี้ถูกรุกอย่างหนักจากกลุ่มพลังมวลชนต่าง ๆ ในเรื่องการคอร์รัปชันและทุจริต ซึ่งฝ่ายทหารก็ดูจะรุกกระหน่ำหนักเช่นกันทั้งในรายการวิทยุทหารไม่ว่าจะเป็นรายการสยามมาสน์ และเพื่อแผ่นดินไทยในลักษณะต่าง ๆ กัน ทำให้ภาพพจน์รัฐบาลตกต่ำลง

สถานการณ์ที่รัฐบาลเผชิญปัญหาที่ล่อแหลมต่อเสถียรภาพทางการเมืองนั้นหลายต่อหลายครั้ง มี ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง เป็นองค์ประกอบของกรณีสำคัญ ๆ ซึ่งเรื่องนี้ได้ถูกฝ่ายทหารนำไปเป็นประเด็นวิพากษ์วิจารณ์โจมตีการแก้ไขปัญหาภายในรัฐบาลตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นกรณีปัญหากับนายบรรหาร ศิลปอาชา รมว.กระทรวงมหาดไทย จนเกิดมติ ก.ตร. อภัยยศ และอีกหลายเรื่องซึ่งมีผลต่อภาพพจน์ของรัฐบาลอย่างรุนแรง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเงื่อนไขที่ฝ่ายทหารจับตาและนำมาเป็นเงื่อนไขรุกผู้นำรัฐบาลให้แก้ไขปัญหาวิกฤตศรัทธาที่ประชาชนมีต่อรัฐบาลตลอดมา เห็นได้จากกรณี พล.อ.สุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารบกได้ให้สัมภาษณ์ว่า ให้นายกฯ รับผิดชอบต่อปัญหา มิฉะนั้นถ้าประชาชนเขียนจดหมายมา เรียกร้องให้ทหารเข้าไปจัดการกับปัญหาถึงจุดหนึ่งก็มีอาจนั่งเฉยอยู่ได้แม้ว่าจะประกาศไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองก็ตาม

"ทหารทั้งกองทัพไม่พอใจ และคิดว่าถ้าท่านนายกฯ ไม่แก้ไขให้ถูกต้อง ท่านนายกฯ จะได้รับความเสื่อมความนิยมจากทหาร"

อย่างไรก็ตาม ในที่สุดหลังจากพูดคุยกันหลายครั้ง นายกรัฐมนตรีก็ได้รับปากที่จะดำเนินการตามเงื่อนไขของทหารโดยเร็วที่สุดทันทีที่กลับจากญี่ปุ่น และจีน คือ การปรับคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งช่วยยืดระยะเวลาสถานการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังตึงเครียดให้ลดความเข้มข้นลงในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

จากเหตุการณ์ข้อพิพาทต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าทางด้านกองทัพบกและกองบัญชาการทหารสูงสุด เริ่มแสดงบทบาทการเมืองหลังจากสงบเงียบมานาน ดังจะเห็นได้จากพล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ พล.อ.สุจินดา คราประยูร ออกมาพูดวิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ และพูดเป็น "นัย" ข่มรัฐบาลกลาย ๆ นอกจากนั้นสถานีวิทยุในเครือข่ายของทหารก็เพิ่มตึกริความเข้มข้นดูเดียดมากขึ้น เป็นสัญญาณให้เห็นว่ากองทัพไม่พอใจสถานการณ์บ้านเมืองในเวลานี้ และเป็นการทดสอบและท้าทายรัฐบาลด้วยว่าจะมีปฏิกิริยาอย่างไรกับกองทัพหรือไม่ แต่ก็เป็นที่น่าแปลกใจว่าสื่อมวลชนของทหารไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และวิทยุ ล้วนแล้วแต่วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล นักการเมืองอยู่ตลอดเวลาในช่วงปลายปี 2533 เช่น ในวันที่ 5 พฤศจิกายน 2533 ผู้อำนวยการสำนักงานสารนิเทศ กองบัญชาการทหารสูงสุด ได้ออกแถลงการณ์ของกองอำนวยการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ ตอบโต้การแถลงข่าวของ รตอ.เฉลิม อยู่บำรุง ทางช่อง 9 อสมท.กรณีรถโมบายยูนิต รายการเพื่อแผ่นดินไทย ซึ่งออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงทั่วประเทศในวันที่ 6-8 พฤศจิกายน 2533 ได้เสนอบทความในเชิงเปรียบเทียบสัตว์ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ หมา คางคก กิ้งก่า หรือวัวควายกับคนที่น่ารังเกียจ ไม่ว่าจะเป็นหมาบ้า คางคกขี้ฉ้อ สัตว์ชาติคางคก ยางหัว ไม่ตกไม่รู้ลึก กิ้งก่าได้ทอง สีขอลให้ควายฟัง วัวลี้มติน เป็นต้น หรือ รายการสยามมานูสติที่ออกอากาศในวันที่ 11 และ 12 พฤศจิกายน 2533 ก็ได้ออกอากาศเตือนประชาชนอย่างหลงเชื่อคนชั่วอย่าหลงเชื่อนักการเมืองที่จะปลุกม็อบโดยการใช้อื้อ เพื่อชักชวนให้ประชาชนในต่างจังหวัดมาชุมนุมสนับสนุน จากบทความของทั้ง 2 รายการนี้แสดงให้เห็นถึงการใช้อื้อวิทยุซึ่งทหารมีอยู่ในครอบครองโจมตี และกระทบกระทั่งกับรัฐมนตรีสำนักนายฯ รตอ.เฉลิม อยู่บำรุง ซึ่งกำลังมีข้อพิพาทกับบุคคลในกองทัพ และกระทบกระทั่งไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับรัฐบาลด้วย สำหรับสื่อโทรทัศน์นั้น ในช่วงนี้ไม่ได้ถูกใช้เป็นสื่อในการโต้เถียงระหว่าง 2 ฝ่ายนี้เท่าใดนัก จะมีก็แต่ในช่วงเดือนมิถุนายน 2533 ที่สถานีโทรทัศน์ช่อง 5 และ ช่อง 7 ถ่ายทอดคำสั่งแต่งตั้ง พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นที่ปรึกษากองทัพ โดยได้ฉายสไลด์และจัดทำข่าวอย่างเป็นทางการเป็นพิเศษ ในขณะที่สถานีโทรทัศน์ในเครือ อสมท. ซึ่ง ร.ต.อ.เฉลิมฯ ดูแลพิเศษที่จะร่วมรายการทีวีพล โดยขอคำสั่งไปอ่านเอง เป็นต้น แต่สำหรับรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองซึ่งเป็นรายการหนึ่งของกองทัพกลับไม่ได้หยิบยกเอาปัญหาข้อพิพาทใด ๆ มาเป็นหัวข้อในการสนทนาโดยเฉพาะในช่วงเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน ที่มีความตึงเครียดค่อนข้างสูงนั้น รายการนี้ออกอากาศรายการที่มีเนื้อหาตามปกติในเดือนตุลาคมก็หยุดการออกรายการถึง 3 อาทิตย์ติดต่อกัน เพื่อถ่ายทอดรายการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และในเดือนพฤศจิกายนตึกริความขัดแย้งขึ้นถึงจุดสูงสุดเมื่อนายทหารระดับสูงของทั้งสามเหล่าทัพไม่ไปรับประทานอาหารเข้าที่บ้านนายกรัฐมนตรีตามปกติ และพูดจาพาดพิงเป็นนัย ๆ แสดงให้เห็นถึงจุดยืนไม่พอใจรัฐบาล หมดศรัทธาให้รับแก้ไข แต่รายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองก็นำเสนอเนื้อหาในลักษณะทั่วไป เช่น

อุดมวิทย์วิทยากับประชาชน (4 พฤศจิกายน 2533) การให้บริการของรัฐ (11 พฤศจิกายน 2533) และพบผู้สมัคร สส.กรุงเทพมหานคร เขต 2 ซึ่งอาจตีความได้ 2 ลักษณะคือ รายการสนทนากับชาวบ้านเมืองในยุคใหม่ซึ่งพยายามหลีกเลี่ยงภาพพจน์ที่เป็นกระบอกเสียงของทหาร กองทัพเหมือนที่เคยเป็นมาในอดีต รายการนี้จึงไม่เสนอเรื่องราวและเนื้อหาที่พาดพิงเกี่ยวพันไปถึงรัฐบาลอย่างขูดคู้และเจาะลึก จะมีบ้างก็เป็นการพูดถึงปัญหาอย่างผิวเผิน และเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่นักรบการเมืองของรัฐออกมาชี้แจงในลักษณะชวนเชื่อหรือแก้ตัวในเรื่องปัญหาต่าง ๆ ดังนั้นในทางหนึ่ง รายการก็เท่ากับเป็นการสร้างภาพพจน์ให้กองทัพว่าไม่ยุ่งการเมือง ไม่ได้ใช้สื่อโทรทัศน์เป็นกระบอกเสียงและมีความตั้งใจดีในการจัดทำรายการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นการแสวงหาความชอบธรรมและการยอมรับจากประชาชน และในอีกด้านหนึ่งการที่ปล่อยให้เจ้าหน้าที่รัฐบาลออกมาชี้แจงแถลงถึงปัญหาข้อดี ผลงานต่าง ๆ นั้น ก็เท่ากับว่าเป็นการปล่อยให้รัฐบาลได้แสดงก็จริงแต่จะทำได้ดีเพียงไร การโน้มน้าวชักจูงจะทำได้ดีแค่ไหนให้ผลอย่างไร ดีหรือลบก็เป็นสิ่งที่จะเกิดกับตัวรัฐบาลเอง เพราะว่าเป็นสมัยนี้ผู้รับสารนั้นมีความคิดความสามารถในการวิเคราะห์และมองปัญหาได้ด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องบอให้ยัดเยียดให้อีกต่อไป ดังนั้นรายการนี้แม้ว่าทางผู้สนทนาซึ่งก็คือรัฐบาลจะได้วางกรอบให้ตีความตามความสามารถ ความรู้ และประสบการณ์ที่โลกการสื่อสารกว้างไกลและสื่อสารมวลชนอื่น ๆ กระจายมากขึ้น ผลที่ได้คือไม่ใช่บวกเสมอไปแต่เป็นลบไปได้ถ้าไม่สามารถแสดงเจตนาารมณ์และความตั้งใจจริงในการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย